

LANSTYÁK ISTVÁN

A nyelvi ideológiák néhány általános kérdéséről¹

Annotáció: A dolgozat bevezető részében a nyelvi ideológiák háromféle értelmezését mutatom be, majd elkötelezem magam ezek egyike mellett. Utána egy példával szemléltetem a nyelvi ideológiák különböző megjelenési formáit. Szót ejtek továbbá a nyelvi ideológiák egyik fontos jellemzőjéről, arról, hogy nagy részüket analóg társadalmi-politikai ideológiák, elvek, meggyőződések, magatartásformák támogatják. Dolgozatom érdemi részében bemutatom a nyelvi ideológiák hat tartalmi csoportját, példákkal szemléltetve.

Kulcsszavak: nyelvi ideológia, ideológia, hatalom, érdek, nyelvi változás, nyelvhelyesség

1. Bevezetés

A magyar nyelvközösségben működő nyelvi ideológiák feltárása a magyar nyelvtudomány egyik fontos és sürgős feladata. Amint tudjuk, a nyelvi ideológiák – akárcsak a nyelvi mítoszok – szorosan beágyazódnak az érintett közösségek kultúrájába, s hatékonyan befolyásolják az emberek nyelvről való gondolkodását, ezáltal pedig nyelvi viselkedésüket, ill. nyelvi viselkedésük mások által történő

---

¹ Az írásom alapjául szolgáló kutatások az 1/0233/11 számú, *Jazyková a literárny manažment v multikulturálnom priestore* megnevezésű VEGA-projekt keretében folytak és folynak a pozsonyi Comenius Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén. Itt köszönöm meg Kitlei Ibolya segítségét.

értelmezését is.² Mivel a nyelvi változások a nyelvi viselkedés megváltozásának következményei, a nyelvi ideológiák a beszélők nyelvi viselkedésének befolyása révén nyelvi változásokat is előidézhettek, illetve befolyásolhatják a folyamatban lévő nyelvi változások menetét és ütemét. A nyelvi ideológiák meghatározó szerepet játszanak a különféle kulturális, gazdasági, politikai stb. intézményeknek (köztük magának az államnak) a nyelvstratégiájában és nyelvpolitikájában is, s gazdasági, kulturális, politikai és más érdekek húzódnak meg mögöttük.

A nyelvi ideológiák mindig túlmutatnak magán a nyelven: a nyelvi viszonyok befolyásolása által az egyes társadalmi csoportok társas viszonyait is befolyásolják. Azt is mondhatjuk, hogy a nyelvi ideológiák a nyelvet és a nyelvhasználatot konkrét társadalmi csoportok politikai, gazdasági, kulturális stb. érdekeinek megfelelően láttatják (még akkor is, ha azt a látszatot keltik, hogy „össztársadalmi” érdeket képviselnek).

Jómagam a nyelvvalakítés témaköre felől közelítem meg a nyelvi ideológiákat. Évek óta foglalkoztat az a kérdés, hogyan lehetne a nyelvmenedzselés-elméletre³ alapozva kialakítani egy olyan nyelvvalakítási elméletet és gyakorlatot, amely képes hatékonyan, „jó irányba” befolyásolni a nyelvi folyamatokat; ennek kapcsán számot kellett vetnem a létező nyelvműveléssel mint a nyelvvalakítés legismertebb – és sokat bírált – válfajával.⁴ Így kerültek figyelmem középpontjába a nyelvi ideológiák, ezeken belül elsősorban a nyelvhelyességi ideológiák: nemcsak azért, mert a létező nyelvművelés erőteljes ideológiai meghatározottsága nagyon is szembeötlő (l. Lanstyák 2010a, 2010b), hanem azért is, mert mindenfajta nyelvvalakítő, sőt mindenfajta nyelvi tevékenységet, így a nyelvészeti kutatásokat is befolyásolják a különféle nyelvi ideológiák. Pl. főntebb azt írtam, a nyelvvalakítés célja, hogy „jó irányba” befolyásolja a nyelvi folyamatokat. Azt azonban,

---

² A nyelvi viselkedést itt tágan kell értelmezni: beletartozik többek között a spontán beszédtevékenység, a nyelvvalakítés legkülönbözőbb formái, a nyelvtanulás, az új nemzedékek nyelvi szocializálása stb.

³ A nyelvmenedzselés-elméletre l. pl. Jernudd 1993; Neustupný 2002; Nekvapil 2006, 2007, 2009; Muraoka 2009; magyarul Szabó Mihály 2005, 2007; Balogh–T. Balla 2009; Lanstyák 2010c.

⁴ L. pl. Lanstyák 2002, 2003, 2003–2004, 2007c, 2007d, 2008, 2009b, 2009c.

hogy mi a „jó irány”, csak valamilyen ideológiai alapról tudjuk megmondani. Aki pl. a homogenista ideológiát vallja magáénak, annak a „jó irány” az, ha a központi magyar standard egyre nagyobb teret nyer a nyelvjárások és a határon túli állami változatok rovására, vagy akár a kisebbségi nyelvek rovására is. Aki viszont pluralista vagy vernakularista alapokon áll, az inkább a nyelvi változatosság megőrzését vagy akár megerősítését tartja „jó irányynak”, akár egy nyelven belüli változatosságról van szó, akár különböző nyelvekről.⁵

A nyelvhelyességi ideológiák vizsgálata kapcsán⁶ nem hagyhattam figyelmen kívül más, általánosabb jellegű ideológiákat sem, mivel a nyelvhelyességi ideológiák általában ilyen általánosabb ideológiákban gyökereznek, azokból vezethetők le. Annak érdekében, hogy a nyelvi ideológiák szövevényében tájékozódni tudjak, kialakítottam egy bizonyos rendszerezést (l. pl. Lanstyák 2010b). Mivel az elmúlt hónapokban ez a rendszerezés radikálisan megváltozott, s egyébként is számos új összefüggést fedeztem föl a nyelvi ideológiákkal kapcsolatban, szükségesnek látszott, hogy a nyelvi ideológiák általános kérdéseit újra bemutassam, az elmúlt években folytatott empirikus és elméleti kutatásaim eredményeinek figyelembevételével. Korábbi ilyen témájú írásaim (Lanstyák 2009a, 2009b, 2010b) bizonyos vonatkozásaikban elavultak.

2. A nyelvi ideológiák mibenléte és megjelenési formái

A „nyelvi ideológia” fogalmát a szakirodalom alapján háromféleképpen értelmezhetjük. A szűk értelmezés szerint a nyelvi ideológiák olyan gondolatok, gondolatrendszerek, amelyek a nyelvi rendszerrel, a nyelvhasználattal, a nyelvi közösségek helyzetével, a nyelvek egymáshoz való viszonyával stb. kapcsolatos tények és eljárások magyarázatára szolgálnak, miközben végső céljük az, hogy segítségükkel a politikai, gazdasági, társadalmi stb. hatalommal ren-

---

⁵ Tanulságos idevágó példa az észti nyelv destandardizálódásának – helyesebben „bistandardizációjának” – megítélése, l. Pomozi 2009.

⁶ E vizsgálatok eddigi eredményeire l. Lanstyák 2010b, 2010e, 2011a, 2011b és megjelenés alatt.

delkező társadalmi rétegek vagy csoportok más rétegek vagy csoportok fölötti uralmukat létrehozzák, fenntartsák, ill. megerősítik. A tágabb értelmezés szerint a nyelvi ideológiák olyan gondolatok, gondolatrendszerek, amelyek a nyelvi rendszerrel, a nyelvhasználattal, a nyelvi közösségek helyzetével, a nyelvek egymáshoz való viszonyával stb. kapcsolatos bármilyen tények és eljárások magyarázatára, ill. igazolására szolgálnak, attól függetlenül, hogy ezeknek van-e „elnyomó” célzatuk vagy sem. A legtágabb felfogás értelmében nyelvi ideológiának tekinthető bármilyen nyelvi vonatkozású vélekedés, metanyelvi reflexió, akkor is, ha nincs sem „elnyomó”, sem csupán magyarázó, ill. igazoló szerepe.⁷

A három értelmezés közül kutatásaim során alapvetően a második bizonyult használhatónak. Ezért azon metanyelvi gondolatok, gondolatrendszerek körének a kijelölésében, amelyeket „nyelvi ideológia”-ként vizsgállok, a második értelmezést alkalmazom, vagyis azokat a gondolatokat, gondolatrendszereket tekintem nyelvi ideológiáknak, melyeket kimutathatóan nyelvi, nyelvhasználati tények, eljárások magyarázatára vagy indoklására használnak akár szakképzett nyelvészek, akár szakképzett vagy laikus nyelvművelők, akár nyelvműveléssel nem foglalkozó hétköznapi beszélők. Nem zárom ki a vizsgálatból azokat az ideológiákat, amelyek *nem* használatosak politikai, gazdasági, társadalmi stb. hatalommal rendelkező társadalmi rétegek vagy csoportok más rétegek vagy csoportok fölötti uralmának létrehozására, fenntartására vagy megerősítésére, bár a hatalmi célokra használt nyelvi ideológiák vizsgálatát különösen fontos feladatnak tartom.

A nyelvi ideológiák sokszor explicit módon, kifejtett gondolatokként jelennek meg (ideológiánként különböző mértékben, ill. részletességgel), de legalább olyan gyakran – sőt még gyakrabban – implicit módon vannak jelen, azaz csak következtetni lehet

---

⁷ A nyelvi ideológiák általános kérdéseire l. L. Woolard–Schieffelin 1994: 58 és *passim*; King 2000; Kroskrity 2000: 5–6 és *passim*; Laihonen 2001, 2008, 2009a: 25–27; Gal 2006a: 163, 2006b: 178; magyarul Laihonen 2004: 87, 2006: 49, 2009b: 48–49, 2009c: 323–324; Maitz 2006: 309–310. A nyelvi ideológiák, nyelvi mítoszok és nyelvi babonák egymáshoz való viszonyára l. Lanstyák 2007a, 2007b, 2010a, 2010b.

rájuk: ahhoz, hogy fölfedezzük őket, „a sorok közt kell olvasni”. Az is előfordul, hogy az ideológia teljesen verbalizálatlan, még közvetve sincs megfogalmazva a szövegben, mégis lehet rá a megfogalmazás, az érvelés módjából vagy az érvelés hiányából következtetni. Egy-egy ideológia – ezen belül nyelvi ideológia – erejét épp a kifejtetlenség, ill. a teljes „láthatatlanság” mutatja: annyira természetes az érvényesülése, hogy nincs is szükség kifejtésre vagy indoklásra.

Nézzünk meg egy példát – egy olyan idézetet a Nyelvművelő kézikönyvből, amelyben több nyelvi ideológia is megjelenik különböző módon és mértékben kifejtve, ill. kifejtetlenül. Az idézet a bevezető fejezetek egyikéből, a *Kézikönyvünk elvi alapjai* címűből való:

S ha előnyös és hátrányos változások egyaránt tapasztalhatók a nyelv életében, eredőjük – a nyelv történetének bizonyossága szerint – a tökéletesedés felé mutat. A nyelvművelésnek azonban éppen az a feladata, hogy a fölösleges, káros jelenségeknek útját szegje, vagy segítsen minél gyorsabban visszaszorítani és megszüntetni őket, a hasznos változásokat, az előnyös fejlődési irányzatokat pedig erősítse, támogassa. (NyKk. I 1980: 18)

Példánkban két nyelvi ideológia fogalmazódik meg explicit módon. Az egyik a *nyelvi defektivizmus*, mely szerint a nyelvben létezhetnek olyan nyelvi formák, amelyek a beszédhelyzettől függetlenül, eredendően előnytelenek, inadekvátak, helytelenek, rosszak, romlottak. A másik a *nyelvi utópizmus*, mely szerint a (standard) nyelv egy állandó tökéletesedési folyamatban vesz részt, a nyelvi változások tehát összességükben nyelvi fejlődésként jellemezhetőek (vö. Tolcsvai Nagy 2009: 77).

E két, teljesen nyíltan és egyértelműen megfogalmazott ideológia mellett az idézetben két implicit, azaz nem teljesen direkt módon megfogalmazott ideológiát is találunk. Az egyik a *nyelvi necesszizmus*, mely szerint a nyelvben létezhetnek olyan nyelvi formák, amelyek a beszédhelyzettől függetlenül, eredendően fölöslegesnek, és emiatt helytelennek minősíthetők. A másik a *nyelvi damnicizmus*, mely szerint a nyelvben létezhetnek olyan nyelvi formák, amelyek ártanak más nyelvi formáknak vagy magának

a nyelvi rendszernek, s ezek persze a beszédhelyzettől függetlenül, eredendően helytelenek.

Végül az idézetben van egy olyan nyelvi ideológia is, amely egyáltalán nem fogalmazódik meg, de a háttérben kétségtelenül felismerhető: a nyelvi expertizmus, amely általánosabb ideológiaként az a meggyőződés, hogy a hivatásos nyelvészek, ill. nyelvművelők a nyelvi rendszer ismerete alapján a laikus beszélőknél jobban tudják, milyen nyelvekre, nyelvváltozatokra, nyelvi normákra van szüksége az adott beszélőközösségnek, s ők azok, akik hivatottak dönteni az egyes nyelvi formák helyességéről, ill. helytelenségéről is (vö. Dolník 2010a: 39, 131, 139).

Miből látjuk, hogy az idézetben megfogalmazódó gondolatok tényleg ideológiák? Először is abból, hogy metanyelvi jellegűek, azaz a nyelvről szólnak, másodsorban nyilvánvaló, hogy a szerepük az, hogy igazolják, legitimálják a nyelvművelés szükségességét, a nyelvművelők hasznosságát. Ahhoz, hogy a nyelvművelők tevékenysége értelmes legyen, kell, hogy létezzenek előnytelen nyelvi változások, olyan jelenségek, amelyek ártanak a nyelvnek, de a végeredménynek mégis kedvezőnek kell lennie (a nyelvnek fejlődnie kell, nem hanyatlanian), hiszen enélkül a tevékenységüknek megint csak nem lenne értelme. A nyelvművelők saját tevékenységükkel (metanyelvi diskurzusaikkal) olyan benyomást keltenek, hogy munkájuk hasznos, ők pedig fontosak a nyelvközösség számára. Ezzel nemcsak egyszerűen hatást gyakorolnak a beszélőkre, hanem uralkodnak is rajtuk: a beszélők függő, kiszolgáltatott helyzetbe kerülnek – saját nyelvérzékükre való támaszkodás helyett inkább a nyelvművelőkhöz fordulnak tanácsért (l. Dolník 2010a: 142–144; vö. még 242–244).

Azokat az ideológiákat, amelyek általában explicit módon fogalmazódnak meg egy-egy közösségben, explicit nyelvi ideológiáknak, azokat pedig, amelyek inkább csak implicit módon szoktak megfogalmazódni, implicit nyelvi ideológiáknak is szokás nevezni. A kétféle ideológia megkülönböztetésének fontosságára legutóbb Bodó Csanád hívta föl a figyelmet: tanulmányában bemutatja, hogy a moldvai magyar–román kétnyelvűség, ill. kétnyelvű szocializáció gyakorlatát „kizárólag a beszélői vélekedések explicit rétegén keresztül nem értelmezhetjük, ehhez a beszélők implicit nyelvi ideológiáit is be kell vonni az elemzésbe.” (2009: 338).

2. 1. Ideológia és filozófia

A nyelvi filozófiák a nyelvvel, a nyelv lényegi tulajdonságaival, a nyelvi rendszerrel stb. kapcsolatos filozófiai elgondolások, melyek a filozófia világán túl is közkeletűek, és szélesebb társadalmi rétegek nyelvről való gondolkodását befolyásolják, ill. különféle nyelvi mítoszokban és babonákban öltenek testet. Ezek a nyelvi ideológiákhoz hasonló szerepet töltenek be: szintén a nyelvvel és a nyelvhasználattal kapcsolatos tények magyarázatára és igazolására szolgálnak. Ilyen a nyelvi platonizmus és a nyelvi racionalizmus. Tulajdonképpen a filozófiával való visszaélésről van szó, hiszen a filozófia mint olyan épp abban különbözik az ideológiáktól, hogy az emberi élet kérdéseit bizonyos felülnézetből szemléli, és nem lép fel azzal az igénnyel, hogy a föltett kérdésekre megadja „a” helyes választ, ill. különféle társadalmi célok érdekében legyen felhasználva. Ha a filozófia mégis ezt teszi (ez volt a helyzet a kommunista rendszerben a marxista filozófiával), akkor ez szintén a filozófiával való visszaélés, a filozófiának ideológiai célokra való használata.

Mivel tehát a nyelvi filozófiák ebben a kontextusban ideológiai funkciójúak, nem is szükséges őket az ideológiáktól megkülönböztetni, s ezért a továbbiakban ezekre is csak mint ideológiákra fogok utalni.

2. 2. A nyelvi ideológiák beágyazottsága

A beágyazott nyelvi ideológiák olyan ideológiák, melyeknek párhuzamuk van a nyelven kívül világban: léteznek analóg eszmerendszerek, eszmék, elvek, meggyőzések vagy intellektuális, érzelmi, morális, vallási stb. magatartásformák, melyek megerősítőleg hathatnak a nekik megfelelő nyelvi ideológiákra, ill. amelyekből e nyelvi ideológiák származhatnak is. Az ilyen nyelvi ideológiák nemegyszer a nekik megfelelő eszmerendszerek, eszmék, elvek, meggyőzések vagy magatartásformák nyelvre vonatkoztatott válfajai, pl. a nyelvi nacionalizmus nyilvánvalóan a társadalmi-politikai nacionalizmusra vezethető vissza; a nyelvi homogenizmus is összefügg a társadalmi-politikai ideológiaként is működő homogenizmussal. Az a tény, hogy létezik egy széleskörűen elterjedt és nagy hatású ana-

lóg eszme(rendszer) vagy magatartásforma, nagyban megkönnyíti a nekik megfelelő nyelvi ideológiák érvényesülését és láthatatlanná válását. Pl. a pontosság az emberi életben általában pozitív szerepet játszik, ami érthetővé teszi, hogy az emberek könnyen elhiszik: a nyelvileg pontos közlés szükségszerűen értékesebb is a kevésbé pontosnál, ami nem más, mint a nyelvi egzaktizmus ideológiája, a nyelvhelyességi ideológiák egyike.

A beágyazatlan nyelvi ideológiák közé inkább csak a nyelvre, nyelvműködésre, nyelvhasználatra, nyelvek helyzetére stb. vonatkozó ideológiák tartoznak, melyeknek a nyelven kívüli világban nincs a beágyazott nyelvi ideológiákhoz hasonló nyilvánvaló támaszuk, vagy csak nagyon közvetetten vezethetők vissza valamilyen nyelven kívüli eszmerendszerre, eszmére, elvre, meggyőződésre vagy magatartásformára. Mivel nem mindig könnyű felismerni, hogy egy-egy nyelvi ideológia mögött áll-e valamilyen támasz, ill. az ilyen támaszok nagyon különbözőek lehetnek, s eltérő erősségű hatást gyakorolhatnak az adott nyelvi ideológia elfogadása érdekében, valójában a „beágyazott vs. beágyazatlan” ellentétet inkább kényelmi okokból alkalmazott egyszerűsítésnek kell tekinteni, pontosabban (pontoskodóan) inkább „erősen beágyazott” → „kevésbé beágyazott → beágyazatlan” folyványról kellene beszélni.

3. A nyelvi ideológiák tartalmi csoportjai

Korábbi munkáimban (pl. Lanstyák 2010b) az ideológiáknak a következő típusait különböztettem meg: (1) általános nyelvi ideológiák, (2) (egyéb) nyelvműködési ideológiák, (3) nyelvhelyességi ideológiák; ezenkívül a teljesség kedvéért olykor utaltam még olyan (4) nyelvi vonatkozású elgondolásokra, amelyek nem tekinthetők ideológiáknak.

Ennek a rendszerezésnek a legnagyobb problémája az volt, hogy az általános nyelvi ideológiák nem természetükben különböznek a nyelvműködési ideológiáktól, „csak” abban, hogy nagy hatású társadalmi-politikai ideológiák háttérében érvényesülnek. Bár ez fontos tényező, mégse szerencsés, ha ez szolgál a tipologizálás alapjául, már csak azért sem, mert nehéz megmondani, hol van a határ a „nagy ha-

tású” és a „nem nagy hatású” társadalmi-politikai ideológiák mögött. Ezenkívül – amint fentebb láthattuk – nemcsak társadalmi-politikai ideológiák, hanem egyéb eszmék, eszmerendszerek, elvek, magatartások is támogatólag hathatnak bizonyos nyelvi ideológiákra. Éppen ezért célszerűnek látszott az „általános nyelvi ideológiák” körét kitégíteni, hogy ne csak a „nagy hatású” társadalmi-politikai ideológiák által „támogatott” nyelvi ideológiák tartozzanak bele ebbe a csoportba, hanem bármilyen ideológia, sőt ezenkívül más, ideológiának nem tekinthető gondolatok, gondolatrendszer, elvek, magatartások stb. által támogatott nyelvi ideológiák is, ugyanakkor jobbnak tűnt ezt a szempontot csak más, a nyelvi ideológiák belső természetét tükröző típusokon belül érvényesíteni. Mivel az ide tartozó jelenségek körének a radikális bővülése azzal járt, hogy már nemcsak általános jellegű ideológiák tartoztak ebbe a csoportba, a csoport nevét is meg kellett változtatni: így lettek belőlük „beágyazott nyelvi ideológiák”, amely név elhatároló jegyükre utal, így mindenképpen jobb megnevezés, mint volt az „általános nyelvi ideológiák” (még annak idején is, amikor kevesebb jelenség tartozott ezek körébe).

A régi rendszerezés további gyöngéje az volt, hogy a nyelvműködési ideológiák közt számos nyelvhelyességi ideológia is szerepelt, csak némileg más megfogalmazásban, nem konkrét elem helyességére, hanem nyelvváltozatra, nyelvhasználatra vagy közlésre vonatkozóan. Mivel ez nem lényegi különbség, az új rendszerezésben ezek mind nyelvhelyességi ideológiák, csak ezeken belül megkülönböztetem a makroszintet (amikor a nyelvhelyességi ideológiák egyfelől a konkrét közléstől elvonatkoztatva egész nyelvek, nyelvváltozatok vagy beszéd módok megítélésére, másfelől konkrét beszédhelyzetben a közlés egészének vagy jelentős részének, azaz konkrét diskurzusnak a megítélésére vonatkoznak) és a mikroszintet (amikor ugyanezek az ideológiák konkrét nyelvi formákra, mindegyik előtt lexémákra vonatkoznak).

Vannak ideológiák, amelyek mind makro-, mind mikroszintű jelenségek helyességének indoklására használatosak, de olyanok is, amelyek inkább vagy kizárólag mikroszintű jelenségek helyességének indoklására; kivételesen az is előfordul, hogy egy ideológia csak makroszintű jelenségek helyességének indoklására használatos (példákat az olvasó könnyen talál a függeléként közölt jegyzékben).

Az új rendszerezés eléggé képlékeny, az ideológiák természetének megfelelően. Tulajdonképpen úgy tekinthető, hogy a nyelvi ideológiák általános kategóriáján belül vannak különböző, egymással átfedődő sajátos alcsoportok, mint pl. nyelvpolitikai, nyelvműködési, nyelvhelyességi stb. ideológiák, amelyek közül jómagam az eddigiek során a legrészletesebben a nyelvhelyességi ideológiákkal foglalkoztam, így a nyelvhelyességi ideológiákból sikerült a legtöbbet kimutatnom, s ezeket ismerem a legjobban (de még mindig nem elég jól).

Ezzel a csoportosítással kereszteződik egy olyan megközelítés, amely megkülönbözteti egymástól az általánosabb és a specifikusabb jellegű nyelvi ideológiákat. Az általánosabb nyelvi ideológiák olyan ideológiák, amelyek egy általánosabb vélekedést, viszonyulást tartalmaznak, amely aztán konkrét nyelvi vonatkozású tevékenységekben nyilvánul meg, s e tevékenységek sajátosságainak megfelelően, szűkített értelemben jelenik meg. Így pl. a nyelvhelyességi ideológiák egy része egy általánosabb nyelvi ideológia sajátos, a nyelvalakításra vonatkoztatott válfaja (ezért több ideológia „kétszer” szerepel adatbázisunkban⁸, először általánosabb nyelvi ideológiaként, másodsor pedig specifikus, konkrétan nyelvhelyességi ideológiaként). De elvben más területeken is „specializálódhatnak” bizonyos nyelvi ideológiák (csak más területekkel eddig nem foglalkoztam).

Az eddig összegyűjtött nyelvi ideológiák tartalmi szempontból hat, egymást részben átfedő csoportba oszthatók.

3. 1. Politikai háttérű nyelvi ideológiák

A nyelvi ideológiáknak ebbe a legismertebb s alighanem leggyakrabban elemzett csoportjába⁹ főként olyan ideológiák tartoznak, melyek szorosan kapcsolódnak különféle domináns vagy ellenzéki társa-

---

⁸ A nyelvi ideológiákat tartalmazó adatbázis a Nyelvművelő kézikönyv és a Nyelvművelő kéziszótár számos szócikkének kivonatolásával keletkezett; az ideológiák listája később más forrásokból tovább bővült (l. Lanstyák 2010b).

⁹ A magyar szakirodalomban javarészt ezekkel, pontosabban ezek egy részével (homogenizmus, nacionalizmus, pluralizmus, internacionalizmus) foglalkoztak, l. pl. Heltainé 2004, Sándor 2006: 970–973, Maitz 2006, Lanstyák 2009a, 2009b: 77–90, 2010a; l. még Sinkovics 2009, Tolcsvai Nagy 2009.

dalmi-politikai ideológiákhoz. Ilyen elsősorban a nyelvi demokratizmus, a nyelvi despotizmus, a nyelvi homogenizmus, a nyelvi internacionalizmus, a nyelvi konzervativizmus, a nyelvi liberalizmus, a nyelvi majoritizmus¹⁰, a nyelvi minoritizmus, a nyelvi modernizmus, a nyelvi nacionalizmus¹¹, a nyelvi pluralizmus, a nyelvi regionalizmus. Ezeket a nyelvi ideológiákat gyakran vetik be a politikai és társadalmi diskurzusokban különféle politikai célok megvalósítása érdekében.

Kevésbé jellemző módon, ill. részlegesen más ideológiák is besorolhatók ebbe a csoportba, pl. a nyelvi patriotizmus, a nyelvi protektivizmus, a nyelvi stabilizmus, a nyelvi standardizmus. A protektivizmus és a stabilizmus tágabb hatókörű eszmék, a politikán kívüli világban is gyakoriak. A standardizmus ugyan nem kifejezetten politikai ideológia, de egyrészt a standardizáltság fogalma túlmutat a nyelven, másrészt a standardizáció legfontosabb eszköze a kodifikáció, a *kodifikáció* terminus pedig a jogalkotásból származik, és „standard jogok”-ról is beszélünk, így a standardizmus „egy kicsit” ebbe a csoportba is beletartozik.¹²

A felsorolt ideológiák általános ideológiának tekinthetők, s mint ilyenek konkrét nyelvi vonatkozású tevékenységek magyarázataként, indoklásaként specifikusabb formát is nyerhetnek. Az empirikus anyagon alapuló adatbázisunkban ezek közül egyelőre a nyelvi homogenizmus, a nyelvi internacionalizmus, a nyelvi konzervativizmus, a nyelvi modernizmus és a nyelvi regionalizmus szerepel általános és specifikus (nyelvhelyességi) ideológiaként is megfogalmazva (ill. a kevésbé jellemző ideológiák közül még a standardizmus is).

Példaként nézzük meg a következő idézetet a Nyelvművelő kézikönyvnek a *nyelvszokás és nyelvi norma* című elméleti szócikkéből,

---

¹⁰ A majoritizmusra jó példák olvashatók Szabó Mihály (2009) írásában.

¹¹ A nacionalizmusra l. Sándor 2001, 2006; Maitz 2006; másképpen Tolcsvai Nagy 2009.

¹² A standardizmusra, a standardizációval kapcsolatos problémákra l. pl. Starý 1990; Milroy 2001; Deumert–Vandenbussche 2003: 461–463; Gal 2006a; Laihonon 2009b; Dolník 2010a: 36 és *passim*; vö. még Woolard–Shieffelin 1994: 64; Kontra–Trudgill 2000; Borbély 2009: 64 és *passim*; Sinkovics 2009: 105–106 és *passim*.

amelyben két erőteljes politikai háttérű domináns nyelvi ideológia is megjelenik, a h o m o g e n i z m u s és a k o n z e r v a t i v i z m u s:

Amikor a változás elkezdődik, a nyelvten feladata az, hogy az egységet őrizze, a hagyományos forma továbbélését támogassa. A feszültség akkor mutatkozik meg a nyelvszokás és a nyelvi szabály között, amikor már a köznyelven beszélők jelentős része – vagy akár többsége – eltér a rögzített nyelvi normától. Nem ritka jelenség nyelvünk és nyelvművelésünk történetében, hogy a köznyelvi nyelvszokás már rég túlhaladta a korábbi normát, de a régihez való ragaszkodása nem engedi a szabályok megváltoztatását. (NyKk II 1985: 380)

A szerzők szerint maga „a nyelvten” (!) is nyelvművelő feladatokat lát el, a nyelvi egységet őrzi: mintha az új variánsokat eredményező nyelvi változás eredendően rossz dolog volna; „a nyelvten” tehát a h o m o g e n i z m u s, ill. az abból levezethető i n v a r i a b i l i z m u s ideológiájának a rabja. Abból, hogy „a nyelvten” a hagyományos forma továbbélését támogatja, nyilvánvalóan következik, hogy „a nyelvten” szerint a hagyományos forma értékesebb az újnál; ez a k o n z e r v a t i v i s t a ideológia, amely – ezek szerint – szintén a „nyelvten” kedvelt ideológiái közé tartozik. Mindkét ideológia domináns voltát jól mutatja, hogy a szerzők nem tartják szükségesnek megindokolni, miért is fontos a nyelvi egység őrzése, ill. a hagyományos nyelvi formák védelme az újakkal szemben.

Aktualitása miatt nézzünk meg még egy egészen friss példát a társadalmi-politikai és nyelvi n a c i o n a l i z m u s összefonódására. A magyar kormány által 2011. augusztus 31-én elfogadott, szeptember 28-án megerősített, *A Nemzeti köznevelésről szóló törvény koncepciója* című, A Nemzeti Erőforrás Minisztérium által kidolgozott dokumentumban¹³ ezt olvassuk:

Magyarország fejlődéséhez és messzire mutató sikeréhez mindenkor új magyar gondolatokra és egyenes magyar beszédre van szükség. A kö-

---

¹³ 2011. október 8-án letölthető volt a kormány honlapjáról: <http://www.kormany.hu/hu/nemzeti-eroforras-miniszterium/oktatasert-felelos-allamtitkarsag/hirek/a-nemzeti-koznevelesrol-szolo-torveny-koncepcioja>.

zösségi nevelés célja tehát nem más, mint megtanítani a magyar gyermekeket magyarul gondolkodni és beszélni. (Kiemelés az eredetiben.)

[...]

A nyelvi nacionalizmus itt meglehetősen szélsőséges formában jelenik meg, hiszen az idézetben megfogalmazódó állítás azt implicálja, hogy a korábbi időszakban a közoktatás nem tanította meg a magyar gyermekeket magyarul beszélni, ill. azt, hogy a magyar beszéd elsajátításának nem is a család, hanem az iskola a színtere. Mivel vitán felül áll, hogy a szokványos nyelvelsajátítás a családban történik, nem az iskolában, világos, hogy az iskola egy másfajta, a nacionalisták elképzeléseinek megfelelő magyar nyelv (és gondolkodás) elsajátítására van hivatva a magyar kormány által elfogadott és megerősített dokumentum szerint. Az anyanyelv iskolai tanulásának gondolata standardizmusként is értelmezhető, hogy ti. az „igazi” nyelvet, a standardot a diák nem otthon, hanem az iskolában tanulja meg, a mindennapi beszélt nyelv, amit a gyermek otthon sajátít el, nem is tekinthető magyarnak.

3. 2. *A nyelv lényegi tulajdonságaival és a nyelvműködés mikéntjével kapcsolatos ideológiák*

Ebbe a csoportba azokat az „általános nyelvészeti” ideológiákat sorolhatjuk, amelyek „az” emberi nyelv valamely lényegi tulajdonságát ragadják meg (és használják fel a nyelvvel, nyelvhasználattal stb. kapcsolatos tények magyarázatára, indoklására), ill. a nyelvműködés mikéntjének valamely nagyon lényeges mozzanatával kapcsolatosak. Ilyen a nyelvi axiologizmus¹⁴, a nyelvi damnificizmus, a nyelvi deficitizmus, a nyelvi dependentizmus¹⁵, a nyelvi destruktivizmus, a nyelvi instrumentalizmus¹⁶, a nyelvi intaktizmus, a nyelvi intervencionizmus, a nyelvi kommunikacionizmus, a nyelvi necesszizmus, a nyelvi platonizmus¹⁷, a nyelvi pluralizmus, a nyelv-

¹⁴ Az axiologizmusra l. Dolník 2010a: 174 és *passim*.

¹⁵ A dependentizmusra l. Dolník 2010a: 220.

¹⁶ Az instrumentalizmusra l. Tolcsvai Nagy 2009: 79; Dolník 2010a: 13.

¹⁷ A platonizmusra l. Milroy 2001: 537; Sándor 2001: 254; Domonkosi 2007b; vö. még Dolník 2010a: 37.

vi racionalizmus¹⁸, a nyelvi rekreacionizmus, a nyelvi stabilizmus, a nyelvi standardizmus, a nyelvi szituacionizmus. Az e csoportba tartozó ideológiák közül a necesszizmusra és a damnificizmusra már főntebb láttunk példát.

Az egyéb, ide tartozó ideológiák közül a kommunikacionizmus az elméleti alapja a nyelvi eszközök gazdaságos használatával, hatékonyságával és a nyelvi eszközök pontosságával és érthetőségével kapcsolatos nyelvhelyességi ideológiáknak, így tipikusan általános ideológia. A következő részlet a nyelvi kommunikacionizmus mintaszerű megfogalmazása:

A nyelvben általában a már kialakultat, a hagyományost kell védenünk az újjal szemben, a megszokottat, az általánosabban ismertet a ritkával, az ismeretlennel szemben, mert a nyelvi kifejezőeszközök viszonylagos állandósága fontos feltétele annak, hogy a nyelv betölthesse gondolatközlő feladatát, az egyik embert a másikkal összekapcsoló szerepét. (NyKk. II 1985: 402)

Az idézet azt sugallja, hogy a nyelvnek egyedüli (vagy legalábbis egyedül fontos) funkciója a kommunikatív funkció. A kommunikacionizmus itt egy másik, szintén e csoportba tartozó nyelvi ideológia, a stabilizmus indokaként jelenik meg: a szerzők szerint a nyelvi eszközök állandóságára azért van szükség, hogy ne sérüljön a nyelv gondolatközlő funkciója. Az idézetben nyíltan megjelenik a konzervativista ideológia is (a hagyományos védeke az újjal szemben), továbbá az uzualista nyelvhelyességi ideológia (a megszokott, általánosabban ismert védeke a ritkával, ismeretlennel szemben), valamint az előző csoportba sorolt protektivista ideológia (a nyelvben vannak olyan elemek, melyeket védeni kell más elemek ellen; makroszinten: magát a nyelvet kell védeni, vö. Dolník 2010a: 144).

Az e csoportba tartozó ideológiák is valószínűleg mind általános ideológiák, akár ki tudjuk mutatni, hogy specifikus ideológiában is

---

¹⁸ A racionalizmusra l. Dahlstedt 1976: 29–32; vö. még Robins 1999: 134–138; Sándor 2001: 253; Kálmán–Trón 2005: 103. A racionalizmuson alapuló nyelvi tévhitekre l. Kálmán 2004: 76–81. L. még Nádasy 2004: 118–119; vö. még Tolcsvai Nagy 2004: 28.

megjelennek, akár nem. Adatbázisunkban az ide tartozó ideológiák közül mind általános, mind specifikus (konkrétan: nyelvhelyességi) ideológiaként megjelenik a necesszizmus, a racionalizmus és a standardizmus; a racionalizmus esetében azonban ez nem nyilvánvaló, mivel nyelvhelyességi ideológiaként a racionalizmust nyelvi logicizmusnak nevezzük, s ez a terminológiai különbség elkendőzi a kettő közti szoros összefüggést.

A legáltalánosabb nyelvi ideológia talán a platonizmus, amely az egész nyelvművelés szemléletét alapvetően meghatározza.

3. 3. A nyelvhez, nyelvváltozathoz való viszonyulás módjával kapcsolatos ideológiák

„A” nyelv, ill. még inkább a konkrét nyelvi alakulatok olyan valóságok, amelyekhez minden embernek kicsi gyerekkora óta „köze van”, érzelmileg kötődik hozzájuk, véleménye van róluk. Éppen ezért fontos csoport lehet az, amelybe a nyelvhasználóknak a nyelvükhöz való viszonyulásával kapcsolatos nyelvi ideológiák tartoznak, olyanok, mint a nyelvi expertizmus, a nyelvi fetisizmus, a nyelvi klaudizmus, a nyelvi korrekcionizmus, a nyelvi moralizmus, a nyelvi nacionalizmus, a nyelvi patriotizmus, a nyelvi protektivizmus, a nyelvi standardizmus.

Az e csoportba tartozó ideológiák viszonylag specifikusak, nem olyan általánosak, mint az előző csoportokba tartozók. Ennek ellenére létezhetnek még specifikusabb válfajai, sőt négynek a még specifikusabb, a nyelvhelyességre vonatkozó válfaja meg is található az adatbázisban, az expertizmusé, a korrekcionizmusé, a moralizmusé és az ide is besorolható standardizmusé. Az ide tartozó ideológiák közül a nyelvi expertizmusra és a nyelvi protektivizmusra korábban már láttunk példát. Most nézzünk meg egy példát a nyelvi fetisizmusra. A Nyelvművelő kézikönyvnek a hivatali nyelvről szóló szócikke élesen bírálja ennek a stílusnak a különféle jellegzetességeit (melyeknek egy része minden nyelvben szerves tulajdonsága ennek a nyelvi regiszternek), fejtegetéseit pedig ezzel a mozgósító felszólítással zárja:

Mindent el kell hát követnünk, hogy káros kinövéseit lenyesegezzük, s élőbbé, emberközelibbé tegyük. Egyaránt érdeke ez nyelvünknek és társadalmunknak. (NyKk I 1980: 875)

A fejtegetés azt sugallja, hogy „a nyelvnek” lehetnek érdekei, s ezek ráadásul nem feltétlenül azonosak a társadalom érdekeivel. A nyelv ilyen megszemélyesítése, illetve „a nyelv” érdekeinek a társadalom érdekei elé helyezése nem más, mint a nyelv kultikus tiszteletének – visszafogott – megfogalmazása, nyelvi fetisizmus.¹⁹ A társadalmi érdekre való hivatkozásban a moralizmus nyelvi ideológiája is megjelenik.

3. 4. A nyelvhasználat módjára, a nyelvhasználó és a nyelvhasználat kapcsolatára vonatkozó ideológiák

Mivel „a nyelv” valójában nem önálló létező, nem egy istenség, aki-nek az érdekeit az emberek érdekei elé kellene helyezni, a beszélők a valóságban nem magával „a” nyelvvel találkoznak, hanem a nyelvhasználattal, a beszéddel: a beszélők beszélnek és mások beszédét hallgatják, feldolgozzák, értelmezik. Az ide sorolt ideológiák főleg azzal kapcsolatosak, hogy a beszélők milyen következtetéseket vonhatnak le a különböző emberek nyelvhasználatából, beszédmódjából, ill. milyen kapcsolatot tételeznek a nyelvhasználat és a nyelvhasználó közt. Ilyen a nyelvi destruktivizmus, a nyelvi doktizmus, a nyelvi expertizmus, a nyelvi klauzalizmus, a nyelvi kompetencionizmus, a nyelvi korrekcionizmus, a nyelvi mentalizmus, a nyelvi monitorizmus, a nyelvi moralizmus, a nyelvi ortografizmus, a nyelvi perfekcionizmus.

Az ide sorolható ideológiák közül a perfekcionizmus és talán a destruktivizmus tekinthető jellegzetesen általános nyelvi ideológiának, a többi eléggé specifikus. Ide is besorolható, akár csak az előző csoportba, a moralizmus, amely nyelvhelyességi ideológiában is specifikálódik. Szintén van általánosabb és specifikusabb válfaja is az ide is besorolható expertizmusnak és korrektizmusnak, továbbá az ortografizmusnak és a perfekcionizmusnak is.

Nemcsak a moralizmus jelent kapcsolatot az ideológiáknak e csoportja és a nyelvhelyességi ideológiák közt, hanem más ideológiák is: a mentalizmus a logicizmussal rokon, a kompetencionizmus lényege a helytelen formák létében való hit, s rejtve benne van az azoktól

---

¹⁹ A fetisizmusra l. Margócsy 2006; Heltainé 2009; Dolník 2010b: 160–174.

való megszabadulás gondolata is („magasabb szintű nyelvtudásra kell szert tenni”), a monitorizmus pedig a nyelvhasználat „javításának” egy másik módjára utal²⁰. A kompetencionista, mentalista és moralista nyelvi ideológiák gyakran állnak a lingvicista törekvések szolgálatában.²¹

A nyelvi kompetencionizmus az a meggyőződés, hogy közvetlen kapcsolat van a helytelennek bélyegzett nyelvi formák használata és a beszélők nyelvtudása között, azaz a helytelennek tartott nyelvi formák használata gyöngébb nyelvtudásra vall (vö. Dolník 2010a: 106). Ezt az ideológiát látjuk működni pl. a következő idézetben, amely Kovalovszky Miklósnak a *Nyelvfejlődés – nyelvhelyesség* című könyvéből való:

Akik suksük-nyelven beszélnek, azok a felszólító mód alakjait használják, anélkül, hogy parancsolni akarnának. A hiba az, hogy nem érzik vagy nem ismerik a kijelentés és a felszólítás nyelvtani alaki különbségét. (Kovalovszky 1977: 207)

Egyáltalán nem igaz, hogy aki „suksük-nyelven” beszél, nem ismerné a kijelentés és a felszólítás nyelvtani különbségét, hiszen azok, akik azt mondják, hogy *Ezt mi nem tudhassuk*, nem felszólító módot használnak, hanem kijelentő módot, amely történetesen az ő nyelvváltozatukban egybeesik a felszólítóval, ahogy ez a köznyelvben is megtörténik számos esetben, pl. *Ezt mi nem olvassuk*, vö. *Ezt mi ne olvassuk!* Ha a suksükölő beszélők nem tudnák megkülönböztetni a kijelentő és a felszólító módot, akkor olyanokat is mondanának, hogy **Erről mi semmit sem tudhassunk* ’tudhatunk’; **Én oda nem menjek föl* ’nem megyek föl’ vagy **Ők nagyon jól ismerjék ezt az embert* ’ismerik’, de ilyet soha nem mondanak: a „suksük” csak meghatározott esetekben, *t* végű igék tárgyas ragozásában jelentkezik. Szó

---

²⁰ A monitorizmusra l. Dolník 2010a: 235.

²¹ A lingvicizmus nem más, mint nyelvi alapú diszkrimináció, a rasszizmus és az etnicizmus rokona. Magyarul l. Phillipson–Skutnabb-Kangas 1997: 18 és *passim*; Skutnabb-Kangas 1997: 24–25 és *passim*; l. még Göncz 2005: 48. A magyar lingvicizmusra l. Sándor 2001: 255 és *passim*; Kontra 2006a, 2006b, 2006c, ill. 2010.

sincs róla, hogy a suksükölő beszélők nyelvtudása bármi fogyatékos-
ságot mutatna, csak egyszerűen ők ezen a területen más nyelvtani
szabályok szerint beszélnek.

A következő példában a nyelvi mentalizmus abban a felté-
telezésben jelenik meg, hogy a funkcióigés szerkezetek („terjengős
kifejezések”) gyakori használata és a nyelvhasználók gondolkodásá-
nak „önállótlanága”, „sablonossága” közt összefüggés van:

A terjengős kifejezések többnyire szükségtelenül hivataloskodnak; a tu-
dományos és szakmai zsargon eszközeiként pedig köntörfalaznak, fontos-
kodnak. Gyakori használatuk gondolati önállótlanagra, sablonosságra,
olykor a személyes felelősségvállalás kerülésére vall. A terjengős kifeje-
zések, mivel általában pontatlanok, őszintétlenek, rombolják a bizalmat
a nyelvi érintkezésben is. Egy részük ráadásul idegenszerűség (általában
germanizmus, ritkábban latinizmus). (NymKsz.² 2005: 555)

Az idézet a moralizmusra mint általánosabb nyelvi ideológi-
ára is példa, hiszen a funkcióigés szerkezetek használatából a nyelv-
őrök szerint nemcsak gondolkodási deficitre, hanem erkölcsi deficitre
– a személyes felelősségvállalás kerülésére – is lehet következtetni.
A moralizmus mint nyelvhelyességi ideológia jelenik meg abban
a rejtett feltételezésben, hogy a funkcióigés szerkezetek azért rosszak,
mert „hivataloskodnak”, „köntörfalaznak”, „fontoskodnak”, „őszin-
tétlenek”, „rombolják a bizalmat a nyelvi érintkezésben”. Mivel nyil-
vánvaló, hogy az említett bűnöket nem maguk a nyelvi elemek kö-
vetik el, hanem használóik, ezek a megállapítások sokmillió magyar
embert bélyegeznek meg. További nyelvi ideológiák is megjelennek
a „terjengős kifejezések” nyelvhelyességi megítélésében: az e g z a k t -
i z m u s („pontatlanok”) és a p u r i z m u s (nem elég, hogy ennyi kárt
okoznak, de tetejében egy részük még „idegenszerű” is).

A nyelvi mentalizmushoz hasonló ideológia a nyelvi d o k t i z m u s,
mely szerint a nemstandard formák használata műveletlenségre vall.
Egy egyetemista ezt így fogalmazta meg egy empirikus kutatás során:
„Magyartanárnom szerint ha rossz a beszédmód, az emberek rossz
következtetést vonnak le, pl. hogy műveletlen vagyok” (Presinszky
2009: 244).

3. 5. *A nyelvi változásokkal és a nyelvalakítással kapcsolatos ideológiák*

Ezek a nyelvi ideológiák szorosan kapcsolódnak a nyelvműködés mikéntjével kapcsolatos ideológiákhoz, hiszen abból, hogy milyenek látjuk a nyelv működését, következik az is, hogy a nyelvműködés eredményeképpen létrejövő nyelvi változásokat hogyan értékeljük (vö. Tolcsvai Nagy 2009: 79). Két csoportra oszlanak: az egyikbe alapvetően a spontán nyelvi változásokkal kapcsolatos vélemények tartoznak, a másikba a tudatos nyelvalakítással kapcsolatosak. A spontán nyelvi változásokkal kapcsolatos a nyelvi defektivizmus, a nyelvi dekadentizmus, a nyelvi neutralizmus, a nyelvi utópizmus; a tudatos nyelvalakítással kapcsolatos a nyelvi instrumentalizmus, a nyelvi intaktizmus, a nyelvi internacionalizmus, a nyelvi intervencionalizmus, a nyelvi modernizmus, a nyelvi regionalizmus, a nyelvi stabilizmus.

Az ide tartozó ideológiák, mivel egy „általános” területre, a nyelvi változásokra vonatkoznak, általános nyelvi ideológiáknak mondhatók, s mint ilyenek alapját képezik a specifikusabb nyelvhelyességi ideológiáknak. Közülük azonban csak néhány jelenik meg „kettős” ideológiaként, azaz mind általánosabb, mint specifikusabb (nyelvhelyességi) ideológiaként megfogalmazva: az internacionalizmus, a modernizmus és a regionalizmus (ill. a konzervativizmus is, de az csak félig-meddig tartozik ide, mivel nem közvetlenül szól a nyelvi változások megítéléséről, csak implicite).

A spontán nyelvi változások megítélésével kapcsolatos a „negatív pólusú” defektivizmus és párja, a dekadentizmus, a „pozitív pólusú” modernizmus és (bizonyos értelemben) párja, az utópizmus, végül a mindkettővel szembenálló neutralizmus. Ezek közül a defektivizmus nagyon fontos nyelvi ideológia a létező magyar nyelvművelésben, hiszen – a platonizmussal együtt – alapját képezi az összes nyelvhelyességi ideológiának: aki ugyanis nem hisz abban, hogy a nyelvben kialakulhatnak romlott nyelvi formák, melyek a használat kontextusától függetlenül helytelenek, az elvben el kell utasítsa az összes nyelvhelyességi ideológiát (de persze nem kell elutasítania a bennük megfogalmazódó szempontokat mint a nyelvalakítás, ill. a kodifikáció szempontjait; ezekre l. Daneš 1979, 1986; Lanstyák 1996).

Nemcsak a defektivizmus, hanem a többi ide tartozó ideológia is fontos szerepet játszik, ill. játszhatna a nyelvvalakításban, meghatározói (lehetnének) a nyelvvalakítók nyelvszemléletének, tevékenységük alapjául szolgál(hatná)nak. A mai magyar nyelv művelés szemléletével, amint erre utaltunk, a defektivizmus van összhangban, ugyanakkor a tudományos nyelv művelésnek a neutralizmus vagy a modernizmus ideológiáján kellene alapulnia. A dekadentizmus inkább csak a laikus nyelv művelőkre jellemző. Paradox módon a mai hivatalos magyar nyelv művelés defektivizmusával együtt jár az utópizmus.

Míg a nyelvi változások végső eredőjére vonatkozó nyelvi ideológiák, a dekadentizmus, a neutralizmus és az utópizmus általában explicit formában fogalmazódnak meg, a defektivizmus jellegzetesen implicit nyelvi ideológia, amely leginkább a nyelvhelyességi ítéletekből következtethető ki. A modernizmus csak a teljesség kedvéért szerepel áttekintésünkben, mivel a hivatalos magyar nyelv művelésben ismeretlen.

Az e csoportba tartozó defektivista és utópista nyelvi ideológiára főntebb már láttunk példát. Most nézzünk meg egy olyan idézetet, amely elárulja, milyen nyelvőreink „zsigeri” viszonyulása a nyelvben megjelenő új nyelvi formákhoz:

A kezdődő változás, a nyelvi új nemcsak rossz, hanem szükségszerűen jó is lehet, a későbbi „nyelv szokás” csírája. Csak meg kell vizsgálnunk az ilyen jelenségeket, hogy szükség van-e rájuk, hiányt pótolnak-e, bele tudnak-e illeszkedni nyelvünk rendszerébe, nem okoz-e nehézséget, bonyodalmat kiejtésük, leírásuk. (NyKk. II 1985: 379–380)

Látjuk, hogy a létező magyar nyelv művelés számára az „alap” az, hogy a nyelvi változás rossz, ami a defektivizmus ideológiája; az idézetnek az a mondanivalója, hogy azért ez nem mindig van így, jó is lehet a változás. A nyelv művelők képesnek érzik magukat arra, hogy eldöntsék, egy új változás mennyire „hasznos”; ami az expertizmus ideológiájának rejtett jelenlétére utal. (Vajon az „ómagyar nyelv művelők”, amikor a beszélők először kezdték el a szóvégi *á* és *é* hangokat „henye módon” röviden ejteni, előre látták-e, hogy ez a változás lehetővé teszi majd bizonyos esetekben az

alanyi és a tárgyias ragozási formák megkülönböztetését?) Nyelvőr-ink kritériumai meglehetősen szigorúak: az új alaknak hiányt kell pótolnia (necesszizmus), mintha a nyelvtől idegen volna vagy káros volna benne a szinonímia vagy akár az alaki változatosság (homogenizmus, ill. invariabilizmus), be kell illeszkedjenek a nyelv hagyományos rendszerébe (szisztemizmus, ill. rejtett konzervativizmus), a kiejtésük és írásmódjuk nem okozhat nehézséget (fonicizmus, graficizmus). A homogenizmus abban is megmutatkozik, hogy a szerzők úgy vélik: létezik társadalmi rétegződéstől és beszédhelyzettől, műfajtól független „előnyösség”, ami homogén nyelvet feltételez, melyben nincsenek dialektusok és regiszterek. Mivel ez a homogén nyelv nyilván azonos a standard nyelvvaltozattal (hiszen alapvetően annak a megregulálásával foglalkozik a nyelvművelés), az idézetben kifejtetlenül megjelenik a standardizmus ideológiája is.

A nyelvi modernizmus nem mutatható ki a megvizsgált nyelvművelő munkákból, mivel a nyelvművelők az ellentétében hisznek, a nyelvi defektivizmusban, a kettő pedig kizárja egymást. Egy helyen – a *nyelvművelésünk módszere* című szócikkben – megjelenik ugyan a modernizmus, de csak azért, hogy rásüssék a „szélsőséges álláspont” bélyeget:

A nyelvi változások megítélésének módjában két szélsőséges állásponttal találoztunk s esetenként találkozzunk ma is. Az egyik szerint – erről már volt szó, s ez az általánosabb – minden változás: romlás, tehát meg kell akadályozni. A másik szerint – ezt kevesebben képviselik – minden új nyelvi jelenség gazdagodása a nyelvnek, örömmel kell tehát fogadni, mert „a nyelv zsenije” fel fogja tudni használni.

Ezzel szemben a helyes magatartást a változás dialektikus szemlélete s a nyelv társadalmi, kommunikációs szerepe alapján való értékelése alakíthatja ki, szabhatja meg. (NyKk. II 1985: 356)

Az az ideológia, hogy *minden* nyelvi változás romlás lenne, nem szerepel adatbázisunkban, mivel ma már ez nemigen mutatható ki még a laikus nyelvművelők munkáiból sem. Enyhébb, máig viruló (és virulens) változata épp a nyelvi defektivizmus és a nyelvi dekadentizmus, amely azonban – erősebb formájában – a hivatásos

nyelvművelésben ma már „hivatalosan” nem él, legfeljebb laikus nyelv művelők éltetik tovább (vö. Tolcsvai Nagy 2009: 79).

Ugyancsak kizárásos viszonyban van a nyelvi defektivizmussal a nyelvi neutralizmus. Ez sem mutatható ki a vizsgált kiadványokból, ami nem véletlen, hiszen az a vélemény, hogy a nyelvi változások általában véve nem értékelhetők kedvezőnek vagy kedvezőtlennek, s a nyelvi változásokba való emberi beavatkozás aggályos, a nyelv művelés alapjait kezdi ki. Ez a vélemény azonban újabban markánsan jelentkezik az olyan nyelvészek nyelvi ismeretterjesztő tevékenységében, mint Kálmán László és Nádasdy Ádám.

3. 6. *Nyelvhelyességi ideológiák*

Fő ismertetőjegyük az, hogy a nyelvhelyességi ítéletek indoklására szolgálnak²², ebből következően nyelvi makro- vagy mikroegységekre vonatkoznak (l. fentebb). Ezekből az ideológiákból nagyon sok van; a legfontosabbak közé a következők tartoznak: nyelvi belletrizmus, nyelvi brevizmus, nyelvi expresszvizmus, nyelvi egalitarizmus, nyelvi egzaktizmus, nyelvi elegantizmus, nyelvi elitizmus, nyelvi esztétizmus, nyelvi expertizmus, nyelvi fonizmus, nyelvi graficizmus, nyelvi homogenizmus, nyelvi idiomizmus, nyelvi internacionalizmus, nyelvi invariabilizmus, nyelvi izomorfizmus, nyelvi konzervativizmus, nyelvi logicizmus, nyelvi moralizmus, nyelvi naturizmus, nyelvi necesszizmus, nyelvi originalizmus, nyelvi ortografizmus, nyelvi percepcionizmus, nyelvi purizmus²³, nyelvi standardizmus, nyelvi szimplicizmus, nyelvi szintetizmus, nyelvi szisztemizmus, nyelvi szintetizmus stb.

Témámból kifolyólag elsősorban épp a nyelvhelyességi ideológiákkal szembesültem az áttanulmányozott munkákban, ebből következően a legjobb áttekintésem ezekről van. Részben talán ezzel is

---

²² A helyességre l. Myhill 2004; vö. még Dahlstedt 1976: 20; Domonkosi 2007a: 42; Lanstyák 2003, 2007c, 2010b; a helyesség laikus felfogására l. Domonkosi 2007b: 143–149.

²³ A purista ideológiára l. pl. Dahlstedt 1976: 22–23; Woolard–Shieffelin 1994: 64–65; Wertheim 2003; Cseresnyési 2004: 113–121; Tolcsvai Nagy 2004: 28; Gal 2005: 179–181; Maitz 2006; vö. még Kugler–Tolcsvai Nagy 2000: 207; Fodor 2005; Simon 2007.

magyarázható, hogy ezek száma adatbázisomban sokszorososa a többi csoportba tartozó ideológiákénak külön-külön: jelenleg nyelvhelyességi ideológiából csaknem annyi van, mint az összes többiből együttvéve. Ugyanakkor elképzelhető, hogy a nyelvhelyességi ideológiák száma objektíve is nagyobb, mint a más típusú ideológiáké, mivel épp a nyelvhelyességi döntések indoklása az a terület, ahol a nyelv művelőnek nagyon nagy szüksége van különféle ideológiákra.

A nyelvhelyességi ideológiák többsége esetében kapcsolat létesül egy adott nyelvi forma és annak valamely valós vagy vélt, belső (strukturális, stiláris) vagy külső tulajdonsága közt, s ez a kapcsolat indokául szolgál az érintett nyelvi forma helytelenítésének vagy elfogadásának. Ennek alapján nyelvhelyességi ideológiák úgy is meghatározhatók, mint a nyelv művelők által kifogásolt vagy támogatott nyelvi formák valós vagy vélt nyelvi és – ritkábban – nyelven kívüli tulajdonságaival kapcsolatos gondolatok, gondolatrendszer, amelyek a nyelvhelyességi értékítéletek magyarázatául, ill. indoklásául szolgálnak. A nyelvhelyességi ideológiák sokszor általánosabb ideológiák sajátos válfajai; jelenleg 15 olyan ideológia van adatbázisunkban, amely mind általánosabban, mind pedig specifikusabban, nyelvhelyességi ideológiaként megfogalmazható.

Nézzük meg a Nyelv művelő kézikönyvnek azt az alig több, mint négy sorból álló részletét, amely az egyik legismertebb nyelvhelyességi jelenséggel, az ún. nákolással foglalkozik:

A jelen idő alanyi ragozásának egyes számú 1. személyében a mély hangú igék is magas hangú toldalékot (*-nék*) kapnak, vagyis nincs illeszkedés az ilyen alakokban: *adnék, tudnék, várnék* stb. Helytelen, pongyola tehát az illeszkedett toldalék használata: (én) *adnák, tudnák, várnák* stb. (NyKk I 1980: 626)

Azzal, hogy a szerzők azt állítják: ezekben a formákban „nincs illeszkedés”, szó szerint véve tagadják az (én) *adnák, tudnák, várnák* stb. formák létezését, pedig ezeket nap mint nap sok millió magyar ember használja (igaz, inkább nemstandard nyelvváltozatokban, ill. sokan inkább csak informálisabb beszédhelyzetekben). Hogyan lehetséges ez? Leginkább úgy, hogy a szerzők a platonizmus ideológiájának bűvöletében élnek, még ha ez az ideoló-

gia nem fogalmazódik is meg az idézetben. A nyelvi platonizmus az a meggyőződés, hogy minden nyelvnek megvan a maga ideális változata, amely mintegy független a konkrét diskurzusokban megjelenő nyelvi formáktól; ebből következően egy nyelvi forma helyessége nem függ attól, ki használja, és mennyire elterjedt egy közösségben. Az „eszmék világában” tehát, egy ideális, „égi” magyar nyelvben ebben az esetben nincs illeszkedés: ha mégis van, akkor az óhatatlanul kiküszöbölendő nyelvi helytelenség. Értelmezhető ez a megközelítés úgy is, hogy a szerzők implicit módon a magyar nyelvet a standard magyar nyelvvel azonosítják, ezért állítják, hogy az adott nyelvtani alakban „nincs illeszkedés”. Ebben az esetben a *standardizmus* ideológiájával állunk szemben, mely a nyelvet annak standard változatával azonosítja, s ezt más nyelvváltozatoknál értékesebbnek, nyelvileg fejlettebbnek, „a helyesség” zsinórmértékének tartja.

Az idézetben rejtve még más ideológiákat is felfedezhetünk, pl. a *homogenizmust*, mely szerint a nyelvváltozati sokféleség negatív jelenség, s amennyire csak lehet, vissza kell szorítani. Ez esetben pl. az (én) *várnák* típusú alakokat kell visszaszorítani, mert nem jó az, ha egymás mellett él két nyelvi forma – az (én) *várnék* és az (én) *várnák* – ugyanabban a funkcióban. A nyelvi homogenizmusnak ezt a válfaját *invariabilizmusnak* is nevezzük. Mivel történetileg a standard (én) *várnék* forma az elsődleges, az ilyen megközelítésben a *konzervativizmus* nyelvi ideológiájának a hatását is felismerhetjük, mely szerint a nyelv hagyományos formái különleges értéket képviselnek, megőrzésük társadalmi, sőt kulturális és nemzeti érdek, a hagyományos formák a beszédhelyzettől függetlenül, eredendően helyesebbek az újabbaknál.

Utolsó példánk azért figyelemre méltó, mert pragmatikai jelenségre vonatkozik. Azt gondolhatnánk, hogy a pragmatikai jelenségek kontextusba ágyazódása annyira nyilvánvaló, hogy a nyelvhasználat *gleichschaltolása* ezen a területen szóba se jöhet. De igen jöhet, mégpedig nem is valamilyen regionális zuglagnak nyugdíjas tanító néni által vezetett nyelvművelő rovatában, hanem a Csicsay Károly, Simon Beáta és Kulcsár Mónika szlovákiai magyar oktatási szakemberek, ill. pedagógusok által írott gimnáziumi magyartankönyvben, s indokként itt lényegében az elegantizmus szolgál:

Soha ne felejtsük el a napszakos köszönéshez hozzátenni a kívánok szót!
Ha elhagyjuk, köszönésünk hányaveti, flegma, netán lenéző lehet [...]
A Viszontlátásra alakot ne csonkítsuk! Rövidített formája még bántó is lehet! [...]
(Idézi és elemzi Misad–Simon 2009: 258)

4. Összegzés

Dolgozatomban a nyelvi ideológiák fogalmának tisztázása után bemutatattam tartalmi csoportjaikat. Az ideológiák nagy száma miatt mindegyikre nem hozhattam példát, viszont igyekeztem olyan idézeteket összeválogatni, amelyekben több fontos nyelvi ideológia is megjelenik. Fontosnak tartottam felhívni a figyelmet arra is, hogy egy adott helyen egy ideológia nyíltan megfogalmazva vagy csak implicit módon jelenik meg, esetleg egyáltalán nem verbalizálódik, működésére csak a megfogalmazás módjából lehet következtetni. Az ideológiák vizsgálatában még mindig a kezdeteknél tartunk. Ezzel kapcsolatos közleményeim kedvcsináló célzatúak: jómagam aligha leszek képes mélyebben foglalkozni ezzel a témakörrel, viszont abban reménykedem, hátha fiatal kutatók kedvet kapnak hozzá. Kutatnivaló van bőven ezen a területen.

HIVATKOZÁSOK

- Balogh Erzsébet–T. Balla Ágnes 2009. Nyelvi menedzselés multinacionális nagyvállalatoknál: Két Magyarországon működő nagyvállalat kommunikációjának összehasonlítása a nyelvmenedzselés-elmélet segítségével. Borbély Anna–Vančoné Kremmer Ildikó–Hattyár Helga szerk., *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*. Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra: Tinta Könyvkiadó. 531–535.
- Bodó Csanád 2009. „Hamarabb, mikor kicsike, oláhul, aztán magyarul” (A nyelvi szocializáció mintái moldvai magyar kétnyelvű beszélőközösségekben.) Borbély Anna–Vančoné Kremmer Ildikó–Hattyár Helga szerk., *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*. Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra: Tinta Könyvkiadó. 339–346.
- Borbély Anna 2009. Morfológiai változók a standard nyelvi ideológia örvényében: Elemzések a Budapesti Szociolingvisztikai Interjú beszélt nyelvi korpuszban. Borbély Anna–Vančoné Kremmer Ildikó–Hattyár Helga szerk., *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*. Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra: Tinta Könyvkiadó. 63–74.
- Cseresnyési László 2004. *Nyelvek és stratégiák (avagy a nyelv antropológiája)*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Dahlstedt, Karl-Hampus 1976. Societal Ideology and Language Cultivation: The Case of Swedish. *International Journal of the Sociology of Language* 10, 17–50.
- Daneš, František 1979. Postoje a hodnotící kritéria při kodifikaci. Kuhař, Jaroslav szerk., *Aktuální otázky jazykové kultury v socialistické společnosti*. Praha: Academia. 79–91.
- Daneš, František 1986. Values and Attitudes in Language Standardization. Jan Chloupek–Jiří Nekvapil szerk., *Reader in Czech Sociolinguistics*. Praha: Academia. 204–245.
- Deumert, Ana–Vandenbussche, Wim 2003. Research Directions in the Study of Language Standardization. Deumert, Ana–Vandenbussche szerk., *Germanic Standardizations – past to present*, 455–469. Amsterdam–New York: John Benjamins.

- <http://homepages.vub.ac.be/~wvdbussc/deumertvandenbussche2.pdf>(2011. október 8-i letöltés.)
- Dolník, Juraj 2010a. *Teória spisovného jazyka so zreteľom na spisovnú slovenčinu*. Bratislava: Veda.
- Dolník Juraj 2010b. *Jazyk – človek – kultúra*. Bratislava: Kalligram.
- Domonkosi Ágnes 2007a. Az értékelés és a minősítés a nyelvművelésben. Domonkosi Ágnes–Lanstyák István–Posgay Ildikó szerk., *Műhelytanulmányok a nyelvművelésről*. Dunaszerdahely–Budapest: Gramma Nyelvi Iroda–Tinta Könyvkiadó. 38–51.
- Domonkosi Ágnes 2007b. Nyelvi babonák és sztereotípiák: a helyes és a helytelen a népi nyelvészeti szemléletben. Domonkosi Ágnes–Lanstyák István–Posgay Ildikó szerk., *Műhelytanulmányok a nyelvművelésről*. Dunaszerdahely–Budapest: Gramma Nyelvi Iroda–Tinta Könyvkiadó. 141–153.
- Fodor István 2005. A nyelvújítás, a purizmus és fajtái. *Magyar Nyelv* 101/1, 46–51.
- Gal, Susan 2006a. Contradictions of standard language in Europe: Implications for the study of practices and publics. *Social Anthropology* 14, 163–181.
- Gal, Susan 2006b. Linguistic Anthropology. Brown, Keith főszerk., *Encyclopedia of Language and Linguistics*. 7. kötet. Oxford: Elsevier Publishers. (2. kiadás.) 171–185.
- Göncz Lajos 2005. A kétnyelvűség pszichológiája. Lanstyák István–Vančonek Kremmer Ildikó szerk., *Nyelvészetéről – változatosan. Segédkönyv egyetemisták és a nyelvészet iránt érdeklődők számára*. Dunaszerdahely: Gramma Nyelvi Iroda. 33–76.
- Heltainé Nagy Erzsébet 2004. Hagyomány, nyelv és nyelvművelés. Büky László szerk., *Nyelvleírás és nyelvművelés, nyelvhasználat, stilisztika*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Általános Nyelvészeti Tanszék, Magyar Nyelvészeti Tanszék. (A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei VI.) 41–52.
- Heltainé Nagy Erzsébet 2009. Értéktulajdonítások a nyelvi vélekedésekben. Borbély Anna–Vančonek Kremmer Ildikó–Hattyár Helga szerk., *Nyelv-ideológiák, attitűdök és sztereotípiák*. Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra: Tinta Könyvkiadó. 87–94.
- Jernudd, Björn H. 1993. Language planning from a management perspective: An interpretation of findings. Jahr, Ernst Håkon ed., *Language conflict and language planning*, 133–142. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Kálmán László 2004. A nyelvművelés mint áltudomány. Büky László szerk., *Nyelvleírás és nyelvművelés, nyelvhasználat, stilisztika*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Általános Nyelvészeti Tanszék, Magyar Nyelvészeti Tanszék. (A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei VI.) 63–82.

- Kálmán László–Trón Viktor 2005. *Bevezetés a nyelvtudományba*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- King, Kendall A. 2000. Language ideologies and heritage language education. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 3/3, 167–184.
- Kontra Miklós 2006a. A magyar lingvicizmus és ami körülveszi. Sipőcz Katalin–Szeverényi Sándor szerk., *Elmélkedések népekről, nyelvekről és a profán medvéről. Írások Bakró-Nagy Marianne tiszteletére*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem, Finnugor Nyelvtudományi Tanszék. 83–106.
- Kontra Miklós 2006b. Sustainable Linguicism. Hinskens, Frans szerk., *Language Variation – European Perspectives*, 97–126. Amsterdam–Philadelphia : John Benjamins Publishing Company.
- Kontra Miklós 2006c. Apropó „De azért egy értelmiséginek tudnia kell, hogy min ironizál”. *Kritika* 5, 14–16.
- Kontra Miklós 2010. *Hasznos nyelvészet*. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet.
- Kontra Miklós–Trudgill, Peter 2000. If women are being discriminated against, you don't say “You should become a man”. An interview with Peter Trudgill on sociolinguistics and Standard English. Conducted by Kontra Miklós. *Novelty* 7/2, 17–30.
- Kroskirty, Paul V. 2000. Regimenting languages. Kroskirty, Paul V. szerk., *Regimes of Language*. Santa Fe: Santa Fe School of American Research Press. 1–34.
- Kugler Nóra–Tolcsvai Nagy Gábor 2000. *Nyelvi fogalmak kisszótára*. Budapest: Korona Kiadó.
- Laihonen, Petteri 2001. Multilingualism in the Romanian Banat: Elite and everyday language ideologies. Hannonen, Pasi–Lönnquist, Bo–Barna, Gábor szerk., *Ethnic Minorities and Power*. Fonda Publishing: Helsinki. 11–45.
- Laihonen, Petteri 2004. A romániai bánági (bánáti) tolerancia és többnyelvűség a nyelvi ideológiák tükrében. Kovács Nóra–Osvát Anna–Szarka László szerk., *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből III*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 81–97.
- Laihonen, Petteri 2006. Egy finnországi nyelvész reflexiói a Bánásgról. *Korunk* 17/1, 46–54.
- Laihonen, Petteri 2008. Language Ideologies in Interviews: A Conversation Analysis Approach. *Journal of Sociolinguistics* 12/5, 668–693.
- Laihonen, Petteri 2009a. *Language Ideologies in the Romanian Banat. Analysis of Interviews and Academic Writings among the Hungarians and Germans*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

- Laihonen, Petteri 2009b. A magyar nyelvi standardhoz kapcsolódó nyelvi ideológiák a romániai Bánságban. Lanstyák István–Menyhárt József–Szabó Mihály Gizella szerk., *Tanulmányok a kétnyelvűségről* IV, 47–77.
- Laihonen, Petteri 2009c. Nyelvi ideológiák a romániai Bánságban. Borbély Anna–Vančioné Kremmer Ildikó–Hattyár Helga szerk., *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*. Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra: Tinta Könyvkiadó. 321–329.
- Lanstyák István 1996. A magyar nyelv állami változatainak kodifikálásáról. *Magyar Nyelvőr* 120/2, 125–151.
- Lanstyák István 2002. A magyar nyelv határon túli változatai – babonák és közhelyek. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 4/2, 143–160. – Újra-kiadás: 2002. Lanstyák István–Szabó Mihály Gizella: *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában. Tanulmányok és dokumentumok*. Pozsony: Kalligram. 200–211.
- Lanstyák István 2003. A Magyar értelmező kéziszótár a nyelvhelyesség fogásában. *Magyar Nyelvőr* 127/4, 370–388.
- Lanstyák István 2003–2004. Helyi „értékes” nyelvváltozatok, „tisztos” idegen szavak, „visszas” jelentések, „agresszív” rövidítések, „kevercs” nyelv és társaik. Válogatás a nyelvvelőik csacskaságok gazdag tárházából. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 5/4, 69–98; 6/1, 51–76.
- Lanstyák István 2007a. A nyelvi tévhitekről. Domonkosi Ágnes–Lanstyák István–Posgay Ildikó szerk., *Műhelytanulmányok a nyelvvelésről*. Dunaszerdahely–Budapest: Gramma Nyelvi Iroda–Tinta Könyvkiadó. 154–173.
- Lanstyák István 2007b. Általános nyelvi mítoszok. Domonkosi Ágnes–Lanstyák István–Posgay Ildikó szerk., *Műhelytanulmányok a nyelvvelésről*. Dunaszerdahely–Budapest: Gramma Nyelvi Iroda–Tinta Könyvkiadó. 174–212.
- Lanstyák István 2007c. A nyelvhelyesség mint nyelvi probléma. *Kisebbségkutatás* 16/2, 199–213.
- Lanstyák István 2007d. A szervezett nyelvvelés válfajai. Mészáros András összeáll., *Emlékkönyv Turczel Lajos 90. születésnapjára*. Dunaszerdahely: Lilium Aurum. 141–162.
- Lanstyák István 2008. Nyelvvelés és nyelvvelés. (A létező magyar nyelvvelés néhány jellegadó sajátosságáról.) Fazekas József szerk., *Emlékkönyv Zeman László 80. születésnapjára*. Dunaszerdahely: Lilium Aurum. 46–68.
- Lanstyák István 2009a. Nyelvi ideológiák és filozófiák. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 11/1, 27–44.
- Lanstyák István 2009b. *Nyelvvelés, nyelvvelés, nyelvvelés*. Pozsony–Bratislava: Stimul.

- http://ht.nytud.hu/download/Lanstyak_Istvan_Nyelvalakitas.pdf (2011. október 8-i letöltés.)
- Lanstyák István 2009c. A *platni* botránya (Egy új stílusminősítési rendszer felé) *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 11/2, 25–40.
- Lanstyák István 2010a. A nyelvi babonák életerejéről. Nyelvi ideológiák és filozófiák a Nyelvművelő kézisztárban. Beke Zsolt–Lanstyák István–Misad Katalin szerk., *Hungarológia a szlovák kultúra kontextusában*. Pozsony/Bratislava: Stimul. 95–116.
- <http://stella.uniba.sk/texty/HUNZbornik.pdf> (2011. október 8-i letöltés.)
- Lanstyák István 2010b. Nyelvhelyesség és nyelvi ideológia. Beke Zsolt–Lanstyák István–Misad Katalin szerk., *Hungarológia a szlovák kultúra kontextusában*. Pozsony/Bratislava: Stimul. 117–145.
- <http://stella.uniba.sk/texty/HUNZbornik.pdf> (2011. október 8-i letöltés.)
- Lanstyák István 2010c. A nyelvi problémák típusai. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 12/1, 23–48.
- Lanstyák István 2010d. A nyelvi problémák típusai nyelvi jellegük szerint. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 12/2, 23–46.
- Lanstyák István 2010e. A moralizmus mint nyelvhelyességi ideológia. Csernicskó István–Fedinec Csilla–Tarnóczy Mariann–Vančóné Kremmer Ildikó szerk., *Utazás a magyar nyelv körül. Írások Kontra Miklós tiszteletére*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 58–67.
- Lanstyák István 2010f. A nyelvi problémák kezelése. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 12/3, 53–76.
- Lanstyák István 2011a. Az elitizmus mint nyelvhelyességi ideológia. Kozmács István–Vančóné Kremmer Ildikó szerk., *A csitári hegyek alatt. Írások Sándor Anna tiszteletére*. Nyitra: Arany A. László Társulás–Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-európai Tanulmányok Kara. 137–146.
- Lanstyák István 2011b. Nyelvi problémák és nyelvi ideológiák. Hires-László Kornélia–Karmacs Zoltán–Márku Anita szerk. 2011. *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitikai és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban. A 16. Élőnyelvi Konferencia előadásai*. II.RFKF–Hodinka Antal Intézet. (Megjelenés alatt.)
- Lanstyák István, megjelenés alatt. A graficizmus mint nyelvhelyességi ideológia. Lanstyák István–Menyhárt József–Szabómihály Gizella szerk., *Tanulmányok a kétnyelvűségről VI*.
- Maitz Péter 2006. A nyelvi nacionalizmus a dualizmus kori Magyarországon. Egy nyelvi ideológia elemei. *Magyar Nyelv* 102/3, 307–322.
- Margócsy István 2006. „Istennőm, végzetem, mindenem, magyar nyelv!” A magyar nyelv kultikus megközelítései. *Beszélő* 11/10, 95–109; 11/11, 90–98.
- <http://beszelo.c3.hu/cikkek/istenno-vegzetem-mindenem-magyar-nyelv>

- <http://beszelo.c3.hu/cikkek/istennom-vegzetem-mindenem-magyar-nyelv-0>
(2011. október 8-i letöltés.)
- Milroy, James 2001. Language ideologies and the consequences of standardization. *Journal of Sociolinguistics* 5/4, 530–555.
- Misad Katalin–Simon Szabolcs 2009. Nyelvi ideológiák és nyelvhelyességi babonák egy szlovákiai magyar nyelv-tankönyvben. Borbély Anna–Vančoné Kremmer Ildikó–Hattyár Helga szerk., *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*. Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra: Tinta Könyvkiadó. 255–262.
- Muraoka, Hidehiro 2009. A typology of problems in contact situations. Nekvapil, Jiří–Sherman, Tamah eds., *Language Management in Contact Situations. Perspectives from Three Continents*. Frankfurt (Main): Peter Lang, 151–166.
- Myhill, John 2004. A parameterized view of the concept of „correctness” *Multilingua* 23/4, 389–416.
- Nádasdy Ádám 2004. A betegség-metaphora. Büky László szerk., *Nyelvleírás és nyelvművelés, nyelvhasználat, stilisztika*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Általános Nyelvészeti Tanszék, Magyar Nyelvészeti Tanszék. (A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei VI.) 117–122.
- Nekvapil, Jiří 2006. From Language Planning to Language Management. *Sociolinguistica* 20, 92–104.
- Nekvapil, Jiří 2007. Kultivace (standardního) jazyka. *Slovo a slovesnost* 68/4, 287–301.
- Nekvapil, Jiří 2009. The integrative potential of Language Management Theory. Nekvapil, Jiří–Sherman, Tamah szerk., *Language Management in Contact Situations. Perspectives from Three Continents*. Frankfurt am Main etc.: Peter Lang. 1–11.
- Neustupný, Jiří V. 2002. Sociolingvistika a jazykový management. *Sociologický časopis* 38/4, 429–442.
- NyKk. I–II. 1980–1985. Kovalovszky Miklós–Grétsy László főszerk., *Nyelvművelő kézikönyv*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- NymKsz.² 2005. Grétsy László–Kemény Gábor szerk., *Nyelvművelő kéziszó-tár*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. (Második, javított és bővített kiadás.)
- Phillipson, Robert–Skutnabb-Kangas, Tove 1997. Nyelvi jogok és jogsértések. *Valóság* 40/1, 12–30.
- Pomozi Péter 2009. Nyelvideológia és attitűdök a vöri irodalmi nyelv tervezése során. Borbély Anna–Vančoné Kremmer Ildikó–Hattyár Helga szerk., *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*. Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra: Tinta Könyvkiadó. 301–307.
- Presinszky Károly 2009. Nyelvi attitűdök vizsgálata a nyitrai magyar egyetemisták körében. Borbély Anna–Vančoné Kremmer Ildikó–Hattyár

- Helga szerk., *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*. Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra: Tinta Könyvkiadó. 241–248.
- Robins, Robert Henry 1999. *A nyelvészet rövid története*. Budapest: Osiris Kiadó–Tinta Kiadó.
- Sándor Klára 2001. „A nyílt társadalmi diszkrimináció utolsó bástyája”: az emberek nyelvhasználata. *Replika* 45–46, 241–259.
- Sándor Klára 2006. Nyelvtervezés, nyelvpolitika, nyelvművelés. Kiefer Ferenc szerk., *Magyar nyelv*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 958–995.
- Simon Szabolcs 2007. Gondolatok a nyelvi purizmusról. Domonkosi Ágnes–Lanstyák István–Posgay Ildikó szerk., *Műhelytanulmányok a nyelvművelésről*. Dunaszerdahely–Budapest: Gramma Nyelvi Iroda–Tinta Könyvkiadó. 219–229.
- Sinkovics Balázs 2009. A nyelvváltozatok és a nyelvművelés. Borbély Anna–Vančoné Kremmer Ildikó–Hattyár Helga szerk., *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*. Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra: Tinta Könyvkiadó. 101–110.
- Skutnabb-Kangas, Tove 1997. *Nyelv, oktatás és a kisebbségek*. Budapest: Teleki László Alapítvány.
- Starý, Zdeněk 1990. In nomine functionis et standardisationis. *International Journal of the Sociology of Language*, 127–142.
- Szabó Mihály Gizella 2005. Nyelvművelés – nyelvtervezés – nyelvi menedzselés. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 7/4, 67–75.
- Szabó Mihály Gizella 2007. A nyelvi menedzselés lehetséges szerepe a magyar nyelv alakításban. Domonkosi Ágnes–Lanstyák István–Posgay Ildikó szerk., *Műhelytanulmányok a nyelvművelésről*. Dunaszerdahely–Budapest: Gramma Nyelvi Iroda–Tinta Könyvkiadó. 52–67.
- Szabó Mihály Gizella 2009. Borbély Anna–Vančoné Kremmer Ildikó–Hattyár Helga szerk., *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*. Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra: Tinta Könyvkiadó. 223–229.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2004. *Nyelv, érték, közösség*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2009. Ideologikus nyelvészeti sztereotípiák a magyar nyelvről. Borbély Anna–Vančoné Kremmer Ildikó–Hattyár Helga szerk., *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*. Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra: Tinta Könyvkiadó. 75–85.
- Wertheim, Suzanne 2003. Language ideologies and the „purification” of post-Soviet Tatar. *Ab Imperio* 1, 347–369.
- Woolard, Kathryn A.–Schieffelin, Bambi B. 1994. Language Ideology. *Annual Review of Anthropology* 23, 55–82.

SUMMARY

The author presents three existing interpretations of the term “language ideology” or “linguistic ideology”, accepting one of them. Then he illustrates the various ways of how the language ideologies manifest themselves in metalinguistic discourses, analyzing an excerpt from the literature on language cultivation. He also deals with an important feature of language ideologies, the fact that they are backed up by social and political ideologies, principles, beliefs, attitudes. The main part of the paper deals with six groups of language ideologies; the author analyzes short excerpts from metalinguistic discourses containing various language ideologies.

FÜGGELÉK

Bár dolgozatomban a nyelvi ideológiákat hat tartalmi csoportba soroltam, mivel az egyes csoportok közt átfedések vannak, az ideológiák meghatározásában csak a legnagyobb csoportot, a nyelvhelyességi ideológiákat jelölöm külön (2-es számmal), mintegy szembeállítva őket ily módon az összes többi ideológiával (ezek 1-es számmal vannak jelölve). Mivel az egyes nyelvi ideológiák érvényesülése szempontjából nem lényegtelen, hogy kapnak-e a nyelven kívüli világból támogatást, a korábbi rendszerezés „maradványaként” itt is utalok erre a sajátosságukra: az (1a) és a (2a) jelölésekben az **a** a beágyazott ideológiákat jelöli, az (1b) és a (2b) jelölésekben pedig a **b** a jelenlegi ismereteim, meglátásom, intuícióm szerint beágyazatlan (vagy kevésbé beágyazott, ill. ambivalensen beágyazott) ideológiákat.

1. **Nyelvi axiologizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a (nemzeti) nyelv különleges (nemzeti) érték, mellyel ennek megfelelően tisztelettel kell bánni, különleges bánásmódban kell részesíteni.
2. **Nyelvi aformalizmus (2b)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a nyelv formális változatainak használata eredendően negatív jelenség; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a formális, de nem választékos stílusértékű („hivatalos ízű”) nyelvi formák eredendően rosszabbak, mint választékos, közömbös vagy más stílusértékű megfelelőik.
3. **Nyelvi antizsargonizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy valamely nyelvváltozat zsargonszerű használata eredendően negatív jelenség; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a zsargonszerű nyelvhasználatra jellemző nyelvi formák eredendően rosszabbak, mint nem zsargonszerű megfelelőik.
4. **Nyelvi belletrizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a szépírók által használt nyelvi formák nyelvi szempontból különleges értékűek és jelentőségűek; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a szépírók által használt nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint a más foglalkozású emberek által használt nyelvi formák.
5. **Nyelvi brevizmus (2b)** – *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a rövidebb nyelvi formák eredendően helyesebbek a hosszabb nyelvi formáknál.

6. **Nyelvi damnificizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a nyelvben léteznek káros nyelvi formák, olyanok, amelyek veszélyesek más nyelvi formákra, ill. magára a nyelvi rendszerre nézve, ártanak nekik; ezek a használat kontextusától függetlenül helytelennek minősülnek.
7. **Nyelvi defektivizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a nyelvben, ill. a nyelv egyes változataiban létezhetnek romlott nyelvi formák, ezek pedig a használat kontextusától függetlenül helytelennek minősülnek.
8. **Nyelvi deficitizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a nemstandard nyelvváltozatok nyelvi okokból alkalmatlanok bizonyos nyelvi funkciók betöltésére, azaz nemcsak társadalmilag, hanem nyelvileg is alacsonyabb rendűek a standarddal összehasonlítva.
9. **Nyelvi dekadentizmus (1a)** – erősebb változatában az a meggyőződés, hogy a nyelv az idők folyamán romlik, nem csupán változik, azaz a nyelvi változások összességükben destruktív jellegűek, csökkentik a nyelv kifejezési lehetőségeit, vagy legalább „szépségét”, „erejét”; enyhébb változatában az a meggyőződés, hogy a nyelv az idők folyamán romolhat, de ez a romlás nem szükségszerű, pl. nyelvművelő tevékenységgel a romlás megakadályozható.
10. **Nyelvi demokratizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a nyelvhasználatban érvényesülniük kell a demokratikus értékeknek, azaz minden beszélőnek alapvető emberi joga azt a nyelvváltozatot használni, amelyet szeretne; a státusztervezés célja az, hogy ez az alapvető emberi jog minél több ember életében érvényesülhessen.
11. **Nyelvi dependentizmus (1b)** – az a meggyőződés, hogy napjainkban egyre növekszik a társadalmak „nyelvi kiszolgáltatottsága”, ezért ahhoz, hogy a mai kor kihívásainak a nyelv eleget tegyen, nagy odafigyelésre, gondoskodásra, védelemre van szüksége.
12. **Nyelvi despotizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy egyes nyelvek helyzetét és viszonyát egy-egy országon belül az állam stabilitásának megteremtése, megőrzése vagy megerősítése érdekében törvényi eszközökkel szigorúan szabályozni kell; minden állampolgárnak kötelessége, hogy az államhatalmi szervek által létrehozott és fenntartott nyelvi rendet tiszteletben tartsa és alkalmazkodjon hozzá.
13. **Nyelvi destruktivizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a (standard nyelvváltozat normáinak nem megfelelő) nyelvhasználat romboló hatású lehet a nyelvre nézve, azaz ha az emberek bizonyos, ártalmasnak tekintett nyelvi formákat gyakran használnak, vagy amúgy ártalmatlan nyelvi formákat használnak nem megfelelő módon, ezzel árthatnak a nyelvnek.
14. **Nyelvi doktizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy közvetlen kapcsolat van a helytelennek bélyegzett nyelvi formák használata és a beszélők

- műveltsége, ill. iskolázottsága között, azaz a helytelennek tartott nyelvi formák használata műveletlenségre, ill. alacsonyabb iskolázottságra vall.
15. **Nyelvi domeszticizmus (2a)** – *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a már meghonosodott nyelvi formák eredendően helyesebbek a kevésbé meghonosodott vagy meg nem honosodott nyelvi formáknál. A „meghonosodottság” alapvetően azt jelenti, hogy az adott nyelvi forma egyrészt széleskörűen elterjedt a nyelvközösségben, másrészt beilleszkedett a nyelv rendszerébe.
  16. **Nyelvi egalitarizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a nyelvváltozatok nyelvi értéke nem függ attól, mely társadalmi rétegek használják: mindegyik egyformán értékes; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a különféle társadalmi rétegek által használt nyelvi formák egyaránt „helyesek”.
  17. **Nyelvi egzaktizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a tartalmilag pontos, félreérthetetlen közlés abszolút érték; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a denotáció szempontjából pontosabb, egyértelműbb, félreérthetetlen nyelvi forma eredendően helyesebb, mint az, amely kevésbé pontosan, elnagyoltan, homályosan, félreérthetően utal a denotátumra.
  18. **Nyelvi elegantizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a választékosság abszolút érték; a nagyobb műgonddal megformált, választékos stílusértékű szövegek értékesebbek egyéb (pl. mindennapi beszélt nyelvi, közömbös vagy formális stílusértékű) szövegeknél; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a nagyobb műgonddal megformált szövegekre jellemző, választékos stílusértékű nyelvi formák eredendően helyesebbek a bizalmas, közömbös vagy formális stílusértékű nyelvi formáknál.
  19. **Nyelvi elitizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy az iskolázottabb társadalmi rétegek nyelvhasználata eredendően értékesebb, jobb, helyesebb a kevésbé iskolázott társadalmi rétegeknél; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy az iskolázottabb társadalmi rétegek által használt nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint a kevésbé iskolázott társadalmi rétegek által használt nyelvi formák.
  20. **Nyelvi esztétizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a közlés szépsége abszolút érték; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy az előnyösebb esztétikai tulajdonságokkal rendelkező, „stílusos” nyelvi forma eredendően helyesebb, mint a kevésbé szépnek, kevésbé stílusosnak tartott forma.
  21. **Nyelvi expertizmus (1a)** – mint általánosabb nyelvi ideológia az a meggyőződés, hogy a hivatásos nyelvészek, ill. nyelvművelők a nyelvi rend-

szer ismerete alapján jobban tudják, milyen nyelvekre, nyelvváltozatokra, nyelvi normákra van szüksége az adott beszélőközösségnek, mint a laikus beszélők, s ők azok, akik hivatottak dönteni az egyes nyelvi formák helyességéről, ill. helytelenségéről is.

22. **Nyelvi expertizmus (2a)** – mint nyelvhelyességi ideológia *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a hivatásos nyelvészek, ill. nyelvművelők által megfelelőbbnek tartott nyelvek, nyelvváltozatok nagyobb értéket képviselnek, mint azok, amelyeket a nyelvészek nem tartanak annyira értékesnek; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a hivatásos nyelvészek, ill. nyelvművelők által helyesnek tartott nyelvi formák ténylegesen is megfelelőbbek a beszélők számára, mint azok, amelyeket ők nem tartanak helyesnek.
23. **Nyelvi expresszivitás (2b)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a stilisztikailag jelölt, expresszív, az átlagosnál nagyobb érzelmi töltésű nyelvhasználat abszolút érték; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a stilisztikailag jelölt, expresszív, érzelmileg telített nyelvi forma eredendően helyesebb a stilisztikailag jelöletlen, expresszív érték nélküli nyelvi formánál.
24. **Nyelvi fetisizmus (1a)** – az a meggyőződés, melynek hívei a (nemzeti) nyelvet mintegy természetfölötti szintre helyezik, isteni tulajdonságokkal ruházzák fel, s kultikus tiszteletben részesítik.
25. **Nyelvi fonetizmus (2b)** – *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a könnyebben kiejthető vagy más szempontból előnyösebb hangzású nyelvi forma eredendően helyesebb a nehezebben kiejthetőnél vagy más szempontból előnytelenebb hangzásúnál.
26. **Nyelvi graficitás (2b)** – *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a könnyebben leírható nyelvi forma nyelvileg eredendően helyesebb a nehezebben leírható nyelvi formánál.
27. **Nyelvi homogenizmus (1a)** – mint általánosabb nyelvi ideológia az a meggyőződés, hogy a nyelvi és nyelvváltozati sokféleség negatív jelenség; hívei ezért a nyelvi egységet, ill. egységes nyelvet szorgalmazzák a nyelvi változatosság rovására.
28. **Nyelvi homogenizmus (2a)** – mint nyelvhelyességi ideológia *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a nyelvileg homogén nyelvhasználat eredendően helyesebb a különféle nyelvek vagy nyelvváltozatok elemeit vegyítő közveleges, ill. kódváltásos nyelvhasználatnál, hasonlóképpen a nyelvileg egységesebb nyelvváltozatok értékesebbek a valamilyen szempontból kevert nyelvváltozatoknál; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a homogén nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint a kevert (pl. két vagy több különböző nyelvből, nyelvváltozatból származó vagy szövegyüléssel keletkezett) nyelvi formák.

29. **Nyelvi idiomizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy az olyan nyelv, nyelvváltozat vagy diskurzus, amely nagymértékben „őrzi”, ill. tartalmazza az adott nyelvre sajátosan jellemző nyelvi formákat, eredendően értékesebb annál, amely ilyeneket csak kisebb számban tartalmaz; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy az adott nyelvre sajátosan jellemző nyelvi formák eredendően helyesebbek azoknál a formáknál, amelyek sok más nyelvben is megvannak, különösen pedig azoknál, amelyek idegen nyelvek hatására jöttek létre, mert „magyar gondolkodásmódot”, „magyar szemléletet” tükröznek.
30. **Nyelvi instrumentalizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a nyelv a beszélők számára készen adott külsődleges eszköz, amelyet a beszélő csupán felhasznál a maga céljaira. A nyelvalakításban a nyelv eszköz jellegét hangsúlyozó vélekedés a nyelv funkcionális differenciálódásának elősegítését szorgalmazza.
31. **Nyelvi intaktizmus (1b)** – az a meggyőződés, hogy nincs szükség a nyelvi folyamatokba való tudatos beavatkozásra, a nyelvi változások mesterséges befolyásolására; enyhébb válfajában: lehet szükség mesterséges beavatkozásra, ám ennek köre meglehetősen korlátozott (pl. a szaknyelvek művelése).
32. **Nyelvi internacionalizmus (1a)** – mint általánosabb nyelvi ideológia az a meggyőződés, hogy a nyelvek nemzetköziesülése, azaz egymáshoz való nyelvi közeledése előnyös változási tendencia a nemzetközi kommunikáció szempontjából, ezért támogatni kell, akár nyelvalakítási eszközökkel is; az idegen eredetű vagy idegen mintára alkotott nyelvi formák átvételét nem szabad mesterségesen akadályozni, főleg ha a világnyelvekből származó elemekről és szerkezeti mintákról van szó.
33. **Nyelvi internacionalizmus (2a)** – mint nyelvhelyességi ideológia *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a világviszonylatban használatos, *lingua franca* szerepet betöltő nyelvek különleges értékűek; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy az olyan nyelvi formák, amelyek sok nyelvben, különösen a világnyelvekben is megtalálhatók vagy ott párhuzamuk van, eredendően helyesebbek, mint a sajátosan egy-egy nyelvhez vagy néhány nyelvhez kötődő nyelvi formák. E meggyőződés hívei pozitívan viszonyulnak a nyelvek egymáshoz való közeledéséhez, az idegen szavak és szerkezetek átvételéhez.
34. **Nyelvi intervencionizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy (a modern nyelvközösségekben) szükség van a nyelvi folyamatokba való kisebb-nagyobb arányú tudatos beavatkozásra, a nyelvi változások mesterséges befolyásolására.
35. **Nyelvi invariabilizmus (2b)** – *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy az alakváltozattal nem rendelkező nyelvi formák eredendően helyesebbek,

mint a két vagy több alakváltozatban élő, „ingadozó” nyelvi formák. Ez az ideológia megnyilvánulhat magának a lexémának az elutasításában (ha létezik hagyományos szinonimája), vagy pedig az egyik változat kiemelésében, helyesnek nyilvánításában.

36. **Nyelvi izomorfizmus (2b)** – *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy az egyetlen funkcióval (jelentéssel) rendelkező nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint azok, amelyeknek több funkciójuk (jelentésük) van.
37. **Nyelvi klauzalizmus (1b)** – az a meggyőződés, hogy a hivatásos nyelvészek, ill. nyelvvelő, mivel nyelvérzékük „normális” működését megzavarják az általuk ismert nyelvi elméletek, valamint az általuk ismert nyelvek és nyelvváltozatok, „atipikus” beszélőként saját beszélőközösségük peremén helyezkednek el, s ennél fogva saját nyelvérzékük alapján kevésbé képesek megítélni saját közösségük nyelvi és helyénvalósági normáit, mint a laikus beszélők.
38. **Nyelvi kodifikacionizmus (2a)** – *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a kodifikációs célzatú szótárakban, nyelvtanokban, nyelvhelyességi kiadványokban (helyesként) szereplő nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint azok, amelyek nem szerepelnek ezekben a kiadványokban, ill. ha szerepelnek, akkor kevésbé helyesként, helytelenként, nemstandardként stb. vannak feltüntetve.
39. **Nyelvi kommunikacionizmus (1b)** – az a meggyőződés, melynek hívei a nyelvi közlés funkcióját valamely tartalom átadására szűkítik le, s nem vesznek tudomást a nyelv egyéb fontos funkcióiról, mint amilyen az identitásjelző vagy az esztétikai funkció.
40. **Nyelvi kompetencionizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy közvetlen kapcsolat van a helytelennek bélyegzett nyelvi formák használata és a beszélők nyelvtudása között, azaz a helytelennek tartott nyelvi formák használata gyöngébb nyelvtudásra vall.
41. **Nyelvi konzervativizmus (1a)** – mint általánosabb nyelvi ideológia az a meggyőződés, hogy a nyelv hagyományos formái különleges értéket képviselnek, megőrzésük társadalmi, sőt kulturális és nemzeti érdek. Hívei nem riadnak vissza az olyan nyelvvalakító tevékenységtől sem, melynek célja a nyelvi változások fékezése vagy akár visszafordítása.
42. **Nyelvi konzervativizmus (2a)** – mint nyelvhelyességi ideológia *makroszinten* az a meggyőződés, hogy az archaikusabb, több régies formát tartalmazó nyelvek vagy nyelvváltozatok (pl. nyelvcsaládok elszigetelődött, peremhelyzetű nyelvei; peremnyelvjárások) értékesebbek a nagyobb változáson átment nyelveknél, nyelvváltozatoknál; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a hagyományos, a nyelvben régebb óta meglévő nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint az újabban létrejötték vagy bekerültek.

43. **Nyelvi korrekcionizmus (1a)** – mint általánosabb nyelvi ideológia az a meggyőződés, hogy a nyelvhelyességi szabályok követése minden igényes közlés alapkövetelménye, s rendkívül fontos, hogy minden beszélő elsajátítsa ezeket a szabályokat és alkalmazza őket nemcsak a formális, hanem lehetőleg az informális nyelvhasználatában is.
44. **Nyelvi korrekcionizmus (2a)** – mint nyelvhelyességi ideológia *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a nyelvhelyességi szabályokat követő beszédmod nyelvi is nagyobb értékű, mint az ezeket a szabályokat kevésbé vagy egyáltalán nem követő beszédmod; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a nyelvhelyességi szabályoknak megfelelő nyelvi forma eredendően helyesebb annál, amely megsérti a nyelvhelyességi szabályokat.
45. **Nyelvi liberalizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a nyelvválasztás, a nyelvhasználat módja minden beszélőnek a magánügye, s nincs szükség annak külső szabályozására; valamely nyelv vagy nyelvváltozat kiemelése nyelvi emberi jogokat is sérthet.
46. **Nyelvi logicizmus (2a)** – *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a gondolkodás törvényeinek megfelelő, „logikus” nyelvi forma, ill. jelentés-tani motiváció eredendően helyesebb annál a nyelvi formánál, amely kevésbé van összhangban a gondolkodás törvényeivel vagy annál, melynek jelentés-tani motivációja nem áll össze harmonikus képpé.
47. **Nyelvi majoritizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy egy-egy politikai egységen (országon, esetleg tartományon, kijelölt közigazgatási területen) belül a nyelvi többséget többletjogok illetik meg, és ezeket törvényi eszközökkel is biztosítani kell, akár a kisebbségi nyelvek rovására is.
48. **Nyelvi mentalizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy közvetlen kapcsolat van a helytelennek bélyegzett nyelvi formák használata és a beszélők értelmi képessége között, azaz a helytelennek tartott nyelvi formák használata alacsonyabb intelligenciára vall.
49. **Nyelvi minoritizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy egy-egy politikai egységen (országon, esetleg tartományon, kijelölt közigazgatási területen) belül a nyelvi kisebbségeket pozitív diszkriminációban kell részesíteni annak érdekében, hogy helyzetük eredendő hátrányosságát legalább bizonyos mértékig kompenzálni lehessen.
50. **Nyelvi modernizmus (1a)** – mint általánosabb nyelvi ideológia az a meggyőződés, hogy a nyelvi újítások a nyelvben különleges értéket képviselnek, legyen szó akár új nyelvi elemekről (pl. szavakról, szókapcsolatokról, nyelvtani szerkezetekről), akár új regiszterekről, műfajokról, mivel az adott kor beszélőinek aktuális szükségletei hozzák őket létre. Hívei az új nyelvi formák és alakulatok használatát bátorítják.
51. **Nyelvi modernizmus (2a)** – mint nyelvhelyességi ideológia *makroszinten* az a meggyőződés, hogy az újabb, kevesebb régiességet tartalmazó

nyelvváltozatok semmivel sem rosszabbak, mint az archaikusabb nyelv-változatok; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a nyelvben újabban kialakult nyelvi formák éppoly jók, mint a hagyományos formák.

52. **Nyelvi monitorizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a (standard) nyelv elsajátításához és helyes használatához nagyfokú tudatosságra van szükség, ahhoz pedig, hogy helyesen beszéljük a (standard) nyelvet, elengedhetetlen az odafigyelés, a nyelvhasználat nagyfokú tudatossága.
53. **Nyelvi moralizmus – (1a)** mint általánosabb nyelvi ideológia az a meggyőződés, hogy kapcsolat van a helytelennek bélyegzett nyelvi formák használata és a beszélők erkölcsisége közt, azaz a helytelennek tartott formák használata etikailag is kifogásolható cselekedet, s akik rendszeresen élnek ilyen eszközökkel, erkölcsi deficitről tesznek tanúbizonyságot.
54. **Nyelvi moralizmus – (2a)** mint nyelvhelyességi ideológia *makroszinten* az a meggyőződés, hogy az erkölcsi szempontból negatívan értékelt egyénekre, társadalmi rétegekre jellemző nyelvhasználat, ill. a sajátosan rájuk jellemző nyelvváltozatok (pl. az ún. tolvajnyelv, a szleng) eredendően rosszabbak, mint az erkölcsi szempontból pozitívan értékelt egyének, társadalmi rétegek által használt nyelvváltozatok; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a pozitív morális értékkel bírónak láttatott nyelvi forma eredendően helyesebb, mint a negatív morális értékkel bírónak láttatott nyelvi forma.
55. **Nyelvi nacionalizmus (1a)** – egy-egy etnikai csoporthoz tartozó beszélőknek az a meggyőződése, hogy a saját etnikai (nemzeti) identitásukhoz kötődő nyelv magasabb rendű, értékesebb, jobb, szebb más nyelveknél.
56. **Nyelvi naturizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a közlés természetessége abszolút érték, a természetesebbnek tartott nyelvhasználat, ill. nyelvváltozatok értékesebbek, mint a kevésbé természetesnek talált nyelvhasználat, ill. nyelvváltozatok; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a beszélők által természetesebbnek érzett nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint azok, amelyeket a beszélők nem érznek annyira természetesnek.
57. **Nyelvi necesszizmus (1a)** – mint általában vett nyelvi ideológia az a meggyőződés, hogy a nyelvben vannak szükségtelen és emiatt helytelen nyelvi formák; az azonos denotatív jelentésű változatok közül nem mindegyik szükséges, egy vagy több közülük lehet fölösleges is.
58. **Nyelvi necesszizmus (2a)** – mint nyelvhelyességi ideológia *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy két vagy több szinonim nyelvi forma közül az egyik – a hagyományos, kodifikált, standard – forma szükséges és helyes, a később kialakult egy vagy több forma viszont fölösleges, és így kevésbé helyes vagy helytelen.
59. **Nyelvi neutralizmus (1b)** – az a meggyőződés, hogy a nyelvi változások általában véve nem értékelhetők kedvezőnek vagy kedvezőtlennek; erő-

- sebb változatában az a meggyőződés is, hogy a nyelvi változásokba való emberi beavatkozás pedig aggályos.
60. **Nyelvi originalizmus (2a)** – *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy az etimológiai szempontból elsődleges vagy ahhoz közelebb eső hangalak, illetve jelentés eredendően helyesebb annál, amely később jött létre, ill. amely jobban különbözik tőle.
  61. **Nyelvi ortografizmus (1a)** – mint általánosabb nyelvi ideológia az a meggyőződés, hogy a helyesírási szabályok követése az írott nyelvi közlés alapkövetelménye, s rendkívül fontos, hogy minden beszélő elsjátítsa és alkalmazza ezeket a szabályokat mindenféle szövegtípusban.
  62. **Nyelvi ortografizmus (2a)** – mint nyelvhelyességi ideológia *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a helyesírási normát követő írott nyelvi szövegek eredendően jobbak, megfelelőbbek, mint azok, amelyekben helyesírási hibák találhatók; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a helyesírási normának megfelelő alak- vagy ejtésváltozat nyelvileg is eredendően helyesebb, mint az, amely kívül áll a helyesírási kodifikáción.
  63. **Nyelvi patriotizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a nyelvhasználat a megnyilatkozás tartalmától függetlenül is, pusztán a szóválasztás folytán lehet hazafias vagy akár hazafiatlan tett, azaz vannak nyelvi formák, melyek használata hazafiasságnak, más formák használata pedig hazafiatlanságnak minősíthető.
  64. **Nyelvi percepcionizmus – (2b)** *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a könnyebben érthető beszéd mód eredendően értékesebb, mint a nehezebben érthető; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a könnyebben érthető nyelvi forma eredendően helyesebb, mint a nehezebben érthető.
  65. **Nyelvi perfekcionizmus (1a)** – mint általánosabb nyelvi ideológia az a meggyőződés, hogy az igényes szóválasztás, gondos, pallérozott fogalmazás, valamint a nyelvhelyességi szabályok érvényesítése (a közléshelyzet jellegétől függetlenül) a nyelvhasználat természetes alapkövetelménye.
  66. **Nyelvi perfekcionizmus (2a)** – mint nyelvhelyességi ideológia *makroszinten* az a meggyőződés, hogy az „igényes”, azaz nagyobb odafigyeléssel, nagyobb gonddal megformált (pl. következetesen valamely nyelvváltozathoz sorolható, kevés közveleges nyelvi formát tartalmazó vagy választékos vagy szaknyelvi szempontból szabatos stb.) diskurzusoknak eredendően nagyobb az értéke, mint az „igénytelen” diskurzusoknak, melyek létrehozása kevesebb mentális erőfeszítést igényel.
  67. **Nyelvi platonizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a nyelvnek van egy ideális formája, amely mintegy független a tényleges diskurzusokban található nyelvi alakulatoktól. Egy-egy nyelvi forma helyessége tehát nem függ attól, mennyire elterjedt, és kik használják.

68. **Nyelvi pluralizmus (1a)** – az a meggyőződés, melynek hívei a nyelvi és nyelvváltozati sokféleséget a nyelv lényegi tulajdonságának tartják, pozitívan értékelik és támogatják, a (nyelvközi és nyelven belüli, külső és belső) nyelvi változatosságot előnyben részesítik a nyelvi egységgel szemben.
69. **Nyelvi protektivizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a (nemzeti) nyelvnek nyelvpolitikai helyzetétől függetlenül állandóan védelemre van szüksége ahhoz, hogy megfelelően működjön, nyelvpolitikai és korpusztervezési intézkedésekkel kell gondoskodni „egészséges fejlődésének” biztosításáról, óvni-védeni kell a rá leselkedő „veszélyektől”. Nyelvi protektivizmus az a meggyőződés is, hogy vannak olyan konkrét nyelvi formák, melyeket védelmezni kell, nehogy más nyelvi formák kiszorítsák őket.
70. **Nyelvi purizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a hagyományos, nem idegen eredetű nyelvi formákat előnyben részesítő beszédmód értékesebb, mint az, amely nagyobb számban tartalmaz idegen eredetű nyelvi formákat; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a hagyományos, nem idegen eredetű nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint az idegen eredetű nyelvi formák; hasonlóképpen az idegen minta nélküli, belső keletkezésű nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint azok, melyeket idegen mintára alkottak.
71. **Nyelvi racionalizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a nyelvi szerkezeteket az emberi elmében található kognitív szerkezetek határozzák meg, azaz a szavak és a nyelvtani formák azért jönnek létre, hogy eredendően meglévő gondolatainkat ki tudjuk fejezni; ebből következik, hogy a szavak (jelentések) és a nyelvtani formák levezethetők az elme működéséből. Ebből a meggyőződésből ered az az elvárás, hogy a nyelvi rendszer legyen összhangban az emberi gondolkodás törvényszerűségeivel, azaz legyen „logikus”.
72. **Nyelvi regionalizmus (1a)** – általánosabb nyelvi ideológiaként az a meggyőződés, hogy a nyelvek areális közeledése előnyös változási tendencia a regionális nemzetközi kommunikáció szempontjából, ezért támogatni kell, akár nyelvalakítási eszközökkel is; e meggyőződés hívei igyekeznek megkönnyíteni a nyelvközi kommunikációt egy-egy többnyelvű, rendszerint nemzetközi régió belül, pl. a szaknyelvi terminológia összehangolt fejlesztésével.
73. **Nyelvi regionalizmus (2a)** – nyelvhelyességi ideológiaként *makroszinten* az a meggyőződés, hogy az egy nagyobb nemzetközi régióban használatos, *lingua franca* szerepet betöltő nyelvek különleges értékűek; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy az olyan nyelvi formák, amelyek több szomszédos nyelvben is megtalálhatók vagy ott párhuzamuk van, eredendően helyesebbek, mint a sajátosan egy-egy nyelvhez vagy néhány nyelvhez kötődő nyelvi formák.

74. **Nyelvi rekreacionizmus (1b)** – az a meggyőződés, amely a beszélőnek a nyelvéhez való aktív viszonyát hangsúlyozza: a beszélő nem egyszerűen használja a nyelvét, hanem miközben alapvetően alkalmazkodik meglévő szabályrendszeréhez, egyszersmind újra is alkotja a maga pillanatnyi hangulatának és szükségletének megfelelően.
75. **Nyelvi ruralizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a falusi, iskolázatlan lakosság „romlatlanabb”, „helyesebb”, „szebb” nyelvet „őriz”, s ezért a nyelvjárások értékesebbek más nyelvváltozatoknál, pl. a „mesterséges” és/vagy idegenszerű köznyelvnél; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a falusi, iskolázatlan emberek által használt nyelvi (nyelvjárási) formák eredendően helyesebbek, mint a városi (és falusi) iskolázott emberek által használt nyelvi formák.
76. **Nyelvi spontaneizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a spontán módon létrejött, természetes nyelvek és nyelvváltozatok nagyobb értékűek, mint a mesterséges nyelvek vagy tudatos nyelvalkítás során létrehozott nyelvváltozatok; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a laikus beszélők ajkán, konkrét diskurzusokban spontán módon létrejött nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint a nyelvalkítók vagy a különféle szakmák szakemberei által mesterségesen létrehozott nyelvi formák.
77. **Nyelvi stabilizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a nyelv – különösen a standard nyelv – fontos tulajdonsága a (rugalmas) stabilitás; a nyelvi eszközök (viszonylagos) állandóságát akár tudatos nyelvalkítással, a spontán nyelvi változások fékezésével is szükség lehet biztosítani, különben féltő, hogy a különböző nemzedékek, ill. a különböző társadalmi rétegek beszédében nagyobb mértékben alakulnak ki a megértést is gátló különbségek, mint ahogyan ez kívánatos volna.
78. **Nyelvi standardizmus (1a)** – mint általánosabb nyelvi ideológia az a meggyőződés, hogy a standard nyelvváltozat kiemelkedő szerepű, a műveltség megszerzésének elengedhetetlen eszköze, a nyelv legfontosabb változata, a helyesség zsinórmértéke, a társadalmi előrehaladás pótolhatatlan eszköze, s ezért minden embernek elemi érdeke, hogy azt elsajátítsa és használja.
79. **Nyelvi standardizmus (2a)** – mint nyelvhelyességi ideológia *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a standard nyelvváltozat eredendően értékesebb, magasabb rendű, fejlettebb, jobb, sőt szebb a többinél; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a standard nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint a más nyelvváltozatokhoz tartozó formák. Képviselői a standard nyelvváltozat normáját „a normá”-nak nevezik, az összes többi fölé helyezik.
80. **Nyelvi szimplicizmus (2b)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a közlés egyszerűsége abszolút érték; *mikroszinten* az a meggyőződés,

hogy az egyszerűbb szerkezeti felépítésű nyelvi formák eredendően helyesebbek a bonyolultabbaknál.

81. **Nyelvi szingularizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy saját nyelvünk egyedi, más nyelvektől lényegileg különbözik, egészen sajátos szerkezettel és szókinccsel rendelkezik, amely különleges módon ellenáll az idegen hatásnak, ill. nincs is „rászorulva” arra, hogy más nyelvekből kölcsönözzön (ha mégis enged az idegen hatásnak, az nagy baj, a romlás jele). Az a vélekedés is együtt járhat ezzel az ideológiával, hogy nyelvünk a világ számos (vagy összes) nyelvének a forrása.
82. **Nyelvi szintetizmus (2b)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy a közlés tömörsége (tartalmi azonosság mellett) abszolút érték; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a szintetikus nyelvi formák eredendően helyesebbek az analitikusaknál.
83. **Nyelvi szisztemizmus (2a)** – *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy a nyelvi rendszerbe jobban beágyazódó, a nyelv hagyományos eszközkészletével harmonikus egységben lévő nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint azok a formák, amelyek kevesebb nyelven belüli párhuzammal rendelkeznek, netán inkább más nyelvekben van párhuzamuk.
84. **Nyelvi szituacionizmus (1b)** – az a meggyőződés, hogy a nyelvi formák helyénvalóságát csak az adott beszédhelyzetben lehet adekvát módon megítélni.
85. **Nyelvi utópizmus (1a)** – az a meggyőződés, hogy a nyelv egy állandó tökéletesedési folyamatban vesz részt, a nyelvi változások tehát összességükben nyelvi fejlődésként jellemezhetőek.
86. **Nyelvi uzualizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, hogy az elterjedtebb nyelvek, nyelvváltozatok nyelvileg értékesebbek a kevésbé elterjedteknél; *mikroszinten* az a meggyőződés, hogy az elterjedtebb (azaz nagyobb földrajzi területen, több társadalmi rétegben, több beszédhelyzetben, többfajta nyelvi kontextusban stb. használt), ill. a nyelvhasználatban gyakrabban előforduló nyelvi forma eredendően helyesebb a kevésbé elterjedtnél, ill. ritkábban előfordulónál.
87. **Nyelvi vernakularizmus (2a)** – *makroszinten* az a meggyőződés, melynek hívei a külső változatosság vonatkozásában a helyi identitást „hitelesen” kifejező őshonos nyelveket, esetleg nyelvváltozatokat előnyben részesítik a nagyobb hatósugarú, „hasznosabb”, de a helyi identitás kifejezésére nem vagy kevésbé alkalmas összekötő nyelvekkel szemben; *mikroszinten*, a belső változatosság tekintetében az a meggyőződés, hogy azok a nyelvi formák, amelyekkel a beszélők leginkább azonosulnak, amelyek leginkább kifejezik az identitásukat, eredendően helyesebbek az egyéb nyelvi formáknál.

NOVA POSONIENSIA

A pozsonyi magyar tanszék évkönyve
Zborník Katedry maďarského jazyka a literatúry FF UK

Szenczi Molnár Albert Egyesület
és a KALLIGRAM Kiadó

2011